

1:1 Kama dodi hirakahi o dunia idadi uahi, o Demo nagaka. O Demo naga de ma Jou Madutu dé o Demo kaimatero de ma Jou Madutu. **2** Kamahirahi Unanga de ma Jou Madutu. **3** Hagala mata-mata idadi kiani dede Unanga, dé hagala nënanga naga, de kamoiö de koiwa idadi nako dede Unangua. **4** O Demo gënanga o ngango matiti, dé o ngango i hi döaka o dararono o nyawaika. **5** O dararono gënanga itararono o huhutu magoronaka, dé o huhutu yakunua yahohonenge. **6** Woböa o nyawa wihulo-huloko ma Jou Madutu, o Yohanis airomanga. **7** Unanga woböa wohiabari mangale o dararono gënanga, hupaya o nyawa mata-mata yongaku. **8** Unanga mahirete gënanga o dararonua, ünanga duga-duga wohiabari. **9** O dararono madutu yätararono mata-mata o nyawa, iböa o duniauku. **10** O Demo naga o duniaka, o dunia idadi kiani dede Unanga, mä o dunia iwinäkoua Unanga. **11** Unanga woböa aibereraika mahirete mä airoriadodoto iwitarimaua Unanga. **12** Mä nagaö o nyawa iwitarima Unanga de iwingaku Unangika, yahidöaka o haku yodadi ma Jou Madutu aingoha-ngohaka, **13** iwihihingohaka o nyawa okaua de yaino, hababu o ngango mahungi gënanga, ma ahali ma Jou Madutuoka de yaino. **14** O Demo ima dadioka o nyawa, de ënanga igogere nanga hidogoronaka, dé ngone hamäkeoka mamulia. Mamulia gënanga watarima hokä o Ama aingohaka woma Tëngo-tëngoka. Unangoka ngone himäke ma Jou Madutu dé Ai dora ngoneino. **15** O Yohanis woböa hokä Ai hakihii, ünanga wohiabari: "Nenangala Unanga tohidododemoka: Unanga aha woböa wohihiduruino, mä iholoi wolamoko dede ngoji, hababu ngoji koihiwahi Unanga nagaka." **16** Unanga iwiomanga de o dora; koiwa madodogumu, Unanga wonahi barakati ngone. **17** Ma Jou aipareta ngone hatarima, o Musaka de yaino. Mä Ai dora de Ai setia ma Jou Madutu wohimatoko o Yesus Kristusoka de yaino. **18** Komaiwahi naga iwimäke ma Jou Madutu, mahomoa de ma Ama aingohaka woma Tëngo-tëngoka, kaimatero de ma Ama dé duru wotigi Unangika. Unangala wonahi matoko o Ama ngoneino. **19** Yokokuaha o Yahudioka o Yerusalemoka yähuloko o imam-imam dé o Lewi manyawa yoiki o Yohanisika dé iwileha Unangika, "Ngona nënanga o nagona?" **20** O Yohanis womangaku

wohitotiaika, "Ngohiu o Koano Wohihohalamati." **21** "Nako hoko gënanga, ngona o nagona?" yoleha önanga. "Bote ngona o Elia?" "Kowali," o Yohanis wohaluhu. "Bote ngona o Nabi woamo-amoko?" yoleha önanga ihigalioli. "Kowali," wohaluhu. **22** Onanga yato, "Nako hokogënanga, nomihingahu ngomino o nagona ngona nënanga," "hupaya ngomi miakunu mihidöaka o bobaluhu o nyawa imihulo-huloko ngomi. Okia anidemo mangale anidiri mahirete?" **23** O Yohanis wohaluhu, "Ngohi neünanga ma Nabi Yesaya wotemoka: 'O nyawa yopöa-pöaka o tonaka makokakahaka: Nihitiae o ngëkomo mangale ma Jou.' " **24** O Farisioka yähulo-huloko o nyawa gënanga, **25** yolehali, "Nako ngona o Koano Wohihohalamatiua, o Eliaua, o Nabi woamo-amokua, yadodoa ngona näohiki?" **26** O Yohanis wohaluhu, "Ngohi to ohiki de o akere. Mä niahidogoronaka naga o nyawa ngini niwinäkoua. **27** Unanga woböa wohihiduruino, mä ngohi topatutua tahohe to Unanga aihapato maliliko." **28** Mata-mata gënanga idadi o Betania, o wange mahiwara o Yordan ma Ngairi, o ngï o Yohanis wo ohiki. **29** Yarehino mawange, o Yohanis wimäke o Yesus waika unangika. Daha o Yohanis wätemo, "Niwilega, ge Unanga ma Jou Madutu ai Duba ma Ngohaka yäoehe-ehe o dunia mabaradoha. **30** Unanga ngohi tohidodemoka aha woböa wohihiduruino, mä Unanga iholoi wolamoko dede ngohi, hababu ngohi tomakilauehi, Unanga nagaka. **31** Kowahi de gënanga, ngohi tinäkoua o nagona Unanga gënanga. Enahioko ngohi toböa to ohiki de o akere, hupaya o Israeloka manyawa iwinäko Unanga." **32** O Yohanisö wohidöaka o hakihi nënanga, "Ngohi tamäke ma Jou Madutu ai Womaha iuti hokä o namodara o dihanguku dé itangi ailokuku. **33** Oraha gënanga ngohi tinäkouahi o nagona Unanga. Mä ma Jou Madutu wohihuloko to ohiki de o akere wotemoka ngohino, 'Nako ngona namäke ma Jou Madutu ai Womaha iuti, dé itangi Ai lokuoka womatëng, Unanga aha wo ohiki de ma Jou Madutu ai Womaha.' **34** Ngohi mahirete tamäkeoka," o Yohanis wato, "dé ngohi tohidöaka hakihi Unanga ma Jou Madutu ai Ngohaka." **35** Yarehino mawange, o Yohanis naga o ngï genangokali de iwinöniniki yahinoto. **36** Maöraha Unanga wimäke o Yesus wakaino, ünanga wato, "Niwi lega! Gënanga ma Jou Madutu ai Duba ma Ngohaka." **37** Yahinoto iwinöniniki

o Yohanis yoihene o demo gënanga, yoiki iwiniki o Yesus. **38** O Yesus womaidulu Ai poretoko, dé wamäke önanga iwiniki Unanga. Unanga wäleha, "Ngin i nialingiri okia?" Onanga yohaluhu, "Rabi, kiaka Rabi anigogere?" (Ma demo 'Rabi' mamangarati guru.) **39** O Yesus wato, "Niaino niolega mahirete." Onanga yoiki dede Unanga dé yamäke kiaka Unanga wogogere. O öraha gënanga o takoro iata o bimaoa. O wange gënanga önanga yogogere dede Unanga. **40** Womatëngó, yahinoto manga hidogoronaka woihene okia o Yohanis wotemo ipaha winiki o Yesus, ganga o Andreas, o Simon Petrus aidodoto. **41** Womatai-taiti o Andreas willingiri o Simon airiaka, dé wohingahu unangika, "Ngomi mima kamäkeoka de o Mesias!" (O Mesias kaima däene de o Kristus, enagënanga o Koano Wohi hohalamati.) **42** O Andreas wingotaka o Simon o Yesusika. O Yesus wipulo-pulono o Simon, dé witemo, "Ngona o Simon, o Yona aingohaka. Ngona aha inihetongo o Kefas." (O Kefas kaima däene de o Petrus mamangarati: o loku o helewo.) **43** Yarehino mawange o Yesus waputuhu woiki o Galileaika. Unanga imakämäke de o Filipus, dé wato unangika, "Naino nohi niki Ngohi!" **44** O Filipus aiahali o Betsaidaino, enagënanga ima teke berera moi o Andreas dé o Petrus. **45** O Filipus imamäke de o Natanel dé witemo unangika, "Ngomi miwi mäkeoka o nyawa kiaka o Musa wahetongoka ma Jou Madutu ai Tita ma Bukuoka, dé kiaka o nabi-nabi ihi abarioka. Unanga gënanga o Yesus Nazaretino, o Yusuf aingohaka." **46** Mä o Natanel wohaluhu, "Kaiyakunu maoa-oa moi iböa o Nazaretino?" O Filipus wohaluhu, "Naino lá nolega mahirete." **47** O Yesus wimäke o Natanel woböa, dé unanga wotemo mangale ünanga, "Niwilega, gënanga o Israeloka manyawa madutu. Koiwa o tengeluku unangoka." **48** "Sarakia Bapa nohinäko ngohi?" O Natanel woleha o Yesusika. O Yesus wohaluhu, "O Filipus woniahokuahi ngona, Ngohi toni mäkeoka ngona, o ara mautu matimiuku gënanga." **49** "Bapa Guru," o Natanel wato, "Bapa nagala ma Jou Madutu ai Ngohaka! Bapa o Israeloka manyawa manga Koano!" **50** O Yesus wato, "Ngona nongaku, hababu duga-duga Ngohi tonihi ngahu Ngohi tonimäkeoka ngona o ara mautu matimiuku gënanga? Mahomoahi iholoi ilamoko de gënanga ngona aha namäke!" **51** O Yesus wotemooli, "Igoungu, nongaku,

ngona aha namäke o dihanga ihelenga, dé ma Jou Madutu ai malaekat-malaekat youti yodoa o Nyawa manga Ngohakuku."

2:1 O wange hinoto ipaha naga o kawingi marameanga o Kana mabereraka o Galilea matonakoka, dé o Yesus ngoi ayo naga genangoka.

2 O Yesus dé iwinöninikö ya ahoko o rameangika gënanga. **3** Maöraha manga angguru imataka, o Yesus ngoi ayo mitemo o Yesusika, "To önanga manga angguru imataka." **4** O Yesus wohaluhu, "Ayo, uha nohihuloko ngohi. Maöraha yadonuahi ngohi tohimatoko ahi diri." **5** Mä o Yesus ngoi ayo mätemo o nyawa yolöleleanika, "Nia diai dika okia winitemo ngnika." **6** Gengoka naga o rube o gahumu butanga isadiaka ihi iho-ihoro manga lou imoteke o Yahudioka manga adati. O rube gënanga moi-moi madola done ho litere o ratuhu moi. **7** O Yesus wätemo yolöleleanika gënanga, "Nioguhe o rube-rube gënanga de o akere." Onangö yoguhe hiädono iomanga. **8** Dahao o Yesus watemo onangika, "Nialë o akere mahuhutulu gënanga dé niao o rameanga mahäekika." De önanga yao o akere gënanga o rameanga mahäekika, **9** dé unanga wataili o akere idadadioka o angguru. (Ma ünanga wohiorikua kiaino o angguru gënanga, duga-duga yolöleleani dika gënanga ihiöriki önanga yöguhe.) O rameanga mahäeke gënanga wiahoko o nauru wokawi-kawingi, **10** dé witemo unangika, "Mabiahia o nyawa yäguhe ihira o angguru i hëmo-hëmoro, dé nako önanga yokere yadugaka, dahao o angguru biahia. Mä ngona nagogonika o angguru duru mahëmo-hëmoro hiädono öraha nënanga!" **11** Gënanga o nonako ihëra-hëranga madodihiraka gënanga o Yesus, ünanga wodiai gënanga o Kana mabereraka o Galilea ma tonakoka. De o nonako gënanga ünanga wohimatoko toünanga aimulia. HÒ iwinöni nïki iwingaku unangika. **12** I paha gënanga o Yesus woiki o Kapernaumika imakiniki de ngoi ayo, airoriadodoto de iwinöniniki. De önanga yogogere dokengoka o wange muruono naga madekana. **13** Maöraha o Yahudioka manga Wange ma Amoko o Paskah itigioka, o Yesus woiki o Yerusalemika. **14** Ma Jou ai Tauoka o Yerusalemoka ünanga wämäke imahuku-hukunu o hapi, o duba, dé o namodara; de ihitotagali o tiwi yogogeruku genangoka. **15** O Yesus o dewili womadiai aigogohara moi

dé waduhu mata-mata aiwani gënanga, yaoa o duba, o hapi, ma Jou ai Tau magoronaka. Manga meja-meja o tiwi ihito tagali wabitikanga hiädono mangatiwi önanga hohibari-barihi kiaika honanga. **16** Daha ünanga watemo o namo dara yohuku-hukunika, "Niagoraka mata-mata nenangoka. Uha ahi Ama ai Tau, niadai o bubukunu ma ngii!" **17** Iwinöni niki ahao imahininga Ma Jou Ai Demo ma Buku mademo nénanga, "Ahi ngigo mangale ani Tau, ya Jou Madutu, yatuhuku ahihininga." **18** O Yahudioka manyawa yokokuaha iwitemo dema dohata o Yesusika, önanga yato, "Abeika nodiae ihëra-héranga hokä o nonako ngomino, igoungu Ngona de anihaku nodiae hokonénanga." **19** O Jesus wohaluhu, "Niakilianga o Tau nénanga, dé o wange hange mahidogoronaka aha Tohigoko okali." **20** Dé onanga yato, "O taongo moruata de butangaino ihidailako mangale ihigoko ma Jou ai Tau nénanga. Dé ngona nomau nohigokokali o wange hange mahidogoronaka?" **21** Mä ma Jou ai Tau o Jesus aidungutu gangala airöehe mahirete. **22** HÒ maduruino, o Jesus womomikoka o honengino, ima hininga iwinöniniki o hali gënanga Unanga wohidodemoka. De yongaku önanga okia i tulihoka Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka dé okia o Jesus wotemo-temoka. **23** Maöraha o Paskah ma Rameanga o Jesus naga o Yerusalemoka, de o nyawa mangangöe iwingaku Unangika, hababu wodiai o nonako ihëra-héranga. **24** Mä o Jesus mahirete wangakua önanga, hababu Unanga wanäko o nyawa mata-mata. **25** Ngaro uha o nyawa iwihtararono Unangika o nagona dika, hababu Unanga mahirete wohioriki okianaga o nyawa manga hininga magoronaka.

3:1 Naga womatëng o agama mabaluhu o Farisioka manyawa, ai romanga o Nikodemus. **2** O hutu moiuku ünanga waika o Yesusika dé wotemo, "Bapa Guru, ngomi mihiöriki Bapa wonihuloko ma Jou Madutu. Hababu moiua yakunu yodiai ihëra-héranga hokä Bapa nodiae, nako ma Jou Madutu witomotekua ünanga." **3** O Jesus wibaluhu, "Nongaku, o nyawa moiua yakunu yodadi ma Jou Madutu aiumati, nako ünanga womakilau wohigalioli." **4** "Sarakia o nyawa yobaluhoka yakunu imakilau ihigalioli," o Nikodemus wato o Yesusika, "Kaiyakunu ünanga

wowohamoli ngoiayo amimämata magoronaika dé mihingohakoli?" **5** O Yesus wibaluhu, "Igoungu itiai ahidemo nënanga: nako o nyawa imakilaua o akerino dé ma Jou Madutu ai Womahino, o nyawa gënanga yakunua yodadi ma Jou Madutu aiumati. **6** Nanga röehe o nyawa inahikilau enagënanga nanga dimono, mä de madodagi nanga rohani inahikilau de ma Jou Madutu ai Womaha. **7** Uha nohéranga nako Ngohi totemo: ngini mata-mata kiani nimakilau nihigalioli. **8** O hidaloko iwuwu kiaika ënanga yakaika; ngone hoihene toënanga maruruhu, mä hanäkoua kiaino iböa dé kiaika yakaika. Hoko genangö o nyawa yakilau ma Jou Madutu ai Womaha." **9** O Nikodemus woleha, "Sarakia gënanga yakunu idadi?" **10** O Yesus wohaluhu, "Ngona o Israeloka manga guru; de sarakia ngona nohiorikua? **11** Nongaku: ngomi mihi ade-ade okia ngomi mianäko, dé ngomi mihidöaka o hakihi okia ngomi miamäkeoka; mä ngini nioluku niatarima tongomi miahakihi. **12** Ngini ningakua nako Ngohi tohiade-ade nginika mangale o duniaino mahali; sarakia ngini yakunu ningaku, nako Ngohi tohiade-ade nginika mangale o horoga mahali? **13** Koiwahi o nyawa moiö yodoa o horogaile, mahomoa de ge Unanga woutioka o duniauku, enagënanga o Nyawa manga Ngohaka. **14** Hokä imatero o Musa wohidöaka o dodiha tabaga de ogota mabooto o tonaka makokakahaka, hokogenangoli o Nyawa manga Ngohaka kiani iwihihoa, **15** hupaya mata-mata iwingaku Unangika yamäke o wowango madutu dé ikakali." **16** Karana ma Jou Madutu hokogënanga wadora o nyawa o duniaka nënanga, hiädono Unanga wohidöaka Ai Ngohaka woma tëngotëngoka, hupaya moi-moi o nyawa iwingaku Unangika yobinahaua, mä yamäke o wowango madutu dé ikakali. **17** Hababu ma Jou Madutu wihidingoto Ai Ngohaka wahukumua o dunia nënanga, mä wohihalamati ënanga. **18** O nyawa iwingaku Unangika yahukumua. Mä o nyawa iwingakua ma Jou Madutu wahukumoka, hababu Unanga iwingakua ma Jou Madutu ai Ngohaka womatëngo-tëngoka. **19** Unanga iwihiributu de mahohole nënanga: O dararono gënanga iböaka o duniaka, mä o nyawa iholoi yoigo o huhutu ngaro de o dararono, hababu manga manarama önanga itorou. **20** O nyawa yododiai o dorou, yodohata o dararonika; de yoluku yaika o dararonika, hupaya manga manarama itotorou uha yamäke.

21 Mä o nyawa yamote-moteke ma Jou Madutu aimau, yaika o dararonika hupaya idadi itararono okia yodiaioka gënanga naga imamoteke de ma Jou Madutu aimau. **22** Ipaha de gënanga o Yesus dé iwinöniniki yoiki o Yudeaika. Unanga wogogere dokengoka öraha muruono naga madekana dede önanga dé waohiki. **23-24** Oraha gënanga o Yohanis iwihihingohamuahi o buika. Unanga waohiki o Ainonoka, ikurutikaua de o Salim, hababu dokengoka naga o akere iwöe. O nyawa yowöe yoböa unangika, dé unanga waohiki önanga. **25** Yamuruono naga o Yohanis iwinöniniki yomuläenge imateke ributu de o Yahudioka manyawa mangale o debi-debini madatoro. **26** Onanga yoiki o Yohanisika, de yato, "Bapa Guru, bote Bapa kanohiningahi, o nyawa de ngona Bapa o Yordan ma Ngairi mahonongaka gënanga, Bapa nomihimatokoka ngomino kahuruono? Orahanënanga Unangö waohiki, dé mata-mata o nyawa yoiki Unangika!" **27** O Yohanis wohaluhu, "O nyawa yamäkeua okianaga, nako ma Jou Madutu wahidöakua onangika. **28** Ngini mahirete ni ihenoka Ngohi totemo, 'Ngohi o Koano Wohihohalamatiua. Ngohi ihi huloko tihihiraino Unanga.' **29** O ngoheka mokawi-kawingi naga tomünanga aminauru wokawi-kawingi. O nauru wokawi-kawingi aidodiawo gënanga duga-duga womaoko witiniaile dé woihene, dé unanga womörenene nako woihene o nauru wokawi-kawingi ai ilingi. Hokogenangö de ngohi. Orahanënanga ahihininga duru i sanangi. **30** Unanga duru kiani iholoi, wihamo-amoko, dé ngohi kai dogo tokuranga." **31** Iböa-böa dakuku iholoi yatilakuru mata-mata. Iböa-böa o duniaino yaetongo o dunia manyawa, dé ihidemo mangale o dunia mahali. Iböa-böa dakuku iholoi yatilakuru mata-mata. **32** Unanga wotemo mangale okia wamäkeoka dé woihenoka, mä o nyawa moiua yangaku Ai hakihiki. **33** O nyawa yangaku Ai hakihiika gënanga, yongaku ma Jou Madutu wotiai. **34** Hababu o nyawa ma Jou Madutu wahuloko ikingahu ma Jou Madutu aidemo, karana ma Jou Madutu ai Womaha mata-mata iwihidöakoka unangika. **35** O Ama wihininga ai Ngohaka, dé wihihingohamuahi o kuaha Unangika. **36** O nyawa iwingaku-ngaku o Ngohakika gënanga, aha yamäke o ngango madutu de ikakali. Mä o nyawa iwihihingounua ma Ngohakika gënanga yamäkeua o ngango. Onanga wahukumu ma Jou Madutu kahiado-adonika.

4:1 O Farisioka manyawa yoihene o Yesus wamäke dé waohiki iholoi yowöe de ngaro iwinöniniki o Yohanis. **2** (Kaimoteke madiai o Yesus mahirete wo ohikua duga-duga iwinöniniki dika.) **3** Maöraha o Yesus wohiöriki o Farisioka manyawa yoihenoka mangale o hali gënanga, Unanga wöiki o Yudeaika de womaidulu o Galileaika. **4** Ai dodagi mahidogoronaka gënanga Unanga kiani watilakuru o Samaria. **5** O Yesus womahiädono o berera moi o Samariaka maromanga o Sikar, ikurutikaua de o tonaka mahira o Yakub wihidöaka aingohakika o Yusuf. **6** Genangoka naga o Yakub aihumu. O Yesus iwiboleoka duru karana imadagi, mangale gënanga Unanga wogogeruku o humu madatekoka. Oraha gënanga done howange ikorona, **7-8** dé iwinöniniki o Yesus yoikoka o bereraika yoija o inomo. Ahao o Samaria manyawa mangoheka momatëngó moböa moma guiti o akere. O Yesus womitemo munangika, "Ayo, kai yakunu Ngohi toma gahoko tokere?" **9** O Samaria mangoheka gënanga mohaluhu, "Tuanga o Yahudioka manyawa, ngohi o Samaria manyawa; yadodoa Tuanga nogahoko nokere ngohino?" (Hababu o Yahudioka manyawa imateke rahaiua de o Samaria manyawa.) **10** O Yesus wohaluhu, "Nako ngona nohiöriki ma Jou Madutu aingongike dé o Naguna wogahoko wokere ngonaika, marai ngona mahirete nogahoko nokere Unangika, dé Unanga aha wonihidöaka ngonaika o akere mangango." **11** O ngoheka gënanga mato, "Tuanga koiwa anihia-hia, dé o humu nénanga duru kohalukuku. Okiaino Tuanga namäke o akere mangango? **12** O Yakub, miatohora ngomi, womihidöaka ngomi o humu nénanga. Unanga mahirete womalë o akere wokere nenangino; hoko genangoli aingoha-ngohaka de ai aiwani. Okia Tuanga natobote Tuanga iholoi nolamoko de o Yakub?" **13** O Yesus wato, "O nyawa yaokere o akere nénanga aha manga kiriti madudungoli," **14** "mä o nyawa yokere o akere aha Ngohi tahidöaka, manga kiriti madudungokaua kahiado-adonika. Hababu o akere aha Ngohi tahidöaka gënanga aha idadi o jobubu manga diri magoronaka ihahuru ihupu dé ihidöaka onangika o ngango madutu dé ikakali." **15** O ngoheka gënanga mato, "Tuanga, nohihidöaka ngohi o akere gënanga, hupaya ngohi ahikiriti madudungokaua; la ibötohi togogilio nenangino tolë o akere." **16** O Yesus wato, "Noiki, niahoko

anirokata, daha nainoli nangino." **17** O ngoheka gënanga mohaluhu, "Ngohi koiwa ahirokata." O Yesus wato, "Anidemo gënanga itiai." **18** "Hababu ngona nokawingoka nohigali mamota iböto, dé o nauru niwango dede ngona nënanga naga anirokatauahi." **19** O ngoheka gënanga mato, "Orahanënanga ngohi tohiöriki Tuanga Ngona o nabi moi." **20** "Tongomi miaete de miatohora iwihuba ma Jou Madutu o doporonoka nënanga, mä Tuanga ani nyawa yato, duga-duga o Yerusalemoka dika mangï o nyawa iwihuba ma Jou Madutu." **21** "Nongaku," o Yesus wato munangika, "öraha moiuku o nyawa aha iwihuba o Ama, o doporonokaua nënanga, dé o Yerusalem okauaö. **22** Ngini o Samaria manyawa niahuba okianaga ngini nianäkoua, mä ngomi o Yahudioka manyawa miahuba ënanga ngomi mianäko, hababu o halamati iböa o Yahudi manyawaka de yaino. **23** Mä maöraha aha iböa, dé iböaka de ma Jou Madutu ai Womaha makuaha o nyawa aha iwihuba o Ama hokä sarakia Unanga naga. Onanga aha yopuji de madiaioka, hokä o Ama woigo-igo. **24** Hababu ma Jou Madutu gënanga o Womaha, dé kade ma Jou Madutu ai Womaha dika makuaha, o nyawa yakunu iwi huba o Ama hokä sarakia Unanga naga." **25** O ngoheka gënanga motemo o Yesusika, "Ngohi tohiöriki o Koano Wohihohalamati (awi hetongo o Kristus) aha woböa. Nako Unanga woböa, Unanga aha wohingahu hagala mata-mata ngoneino." **26** "Ngohi nanga Unanga," o Yesus wato, "Ngohi öraha nënanga homa ade-ade magogiria dede ngona." **27** Orahagënanga o Yesus iwinöniniki yoböa. Onanga yohéranga iwimäke o Yesus ima ade-ade de o ngoheka momatëng. Mä komoiuaö onangino imileha o ngoheka gënanga, "Ayo aniparalu okia?" ekola iwileha o Yesusika, "Yadodoa Bapa nima ade-ade de o ngoheka gënanga?" **28** Ma ngoheka gënanga kama mala ami rube genangoka, dé moma popäta o bereraika dé mohingahu hagala o nyawa dokengoka, **29** "Niaino niwilegahi, womatëng wohihingahu ngohino hagala mata-mata ngohi tadodiaioka. Bote Unanga gënanga o Koano Wohi hohalamati?" **30** Hagala o nyawa genangoka kayamala manga berera de yoiki o Yesusika. **31** Orahagënanga o Yesus iwinöniniki iwiahoko wolomo. Onanga yato, "Bapa Guru," "ika nolomohi." **32** O Yesus wohaluhu, "Naga o inomo Ngohioka, ngini nihiörlikua." **33** Mä o Yesus iwinöniniki muläenge

imakeleha, "Bote naga o nyawa yoao o inomo mangale Unanga?" **34** Daha o Yesus wato, "Ahi inomo Ngohi ganga tamoteke Ai mau Unanga wohihulo-huloko Ngohi, dé tohitotomo o manarama wohihilapahioka Ngohino. **35** Ngini niato, 'O mede iatohi o gugutuku maöraha.' Mä Ngohi tinitemo nginika: Niapulono o dumule-o dumule ikuratioka, imahidiai mangale iutuku! **36** O nyawa youtu-utuku imuläenge yodahongo manga hewa dé yototoomu mahohoko mangale o ngango madutu dé i kakali. Hiädono yodato-datomo dé youtu-utuku yakunu yokokimören. **37** Ohi ade nänanga de madiaioka, 'Moi yodatomo, mahomoa youtuku.' **38** Ngohi tinihuloko ngini nioiki niutuku o dumuleika ngini nitumuleua, o nyawa mahomoa yomanaramoka dokengoka, dé ngini niö dahongo mautumu to önanga manga manaramino." **39** Manga ngöe o Samaria manyawa o bereraka gänanga iwingaku o Yesusika, hababu o ngoheka gänanga mato, "Unanga wohihi ngahu ngohino hagala mata-mata ngohi tododiaioka." **40** Maöraha o Samaria manyawa gänanga imakamäke de o Yesus, önanga yogahoko duru iwiributu, hupaya Unanga wogogerohi dede önanga. Hò o Yesus wogogere genangoka o wange hinoto madekana. **41** Maduruino iholoi yowöeoli o nyawa iwingaku o Yesusika, hababu okia wadotoko mahirete onangika. **42** Onanga yotemo o ngohekaika gänanga, "Ngomi mingaku örahanënanga, igoungua hababu okia nomihi ngahu ngomino, mä karana ngomi mahirete mi ihenoka mangale Unanga, dé mihiöriki Unanga igoungu o dunia Wohi hohalamati." **43** O wange hinoto ipaha wogogere o Sikar, o Yesus woiki o Galileaika. **44** O Yesus mahirete wotemoka, "O nabi womatëng o iwihoromatiua toünanga aiberera madutuoka." **45** Mä maöraha Unanga womahiädono o Galileaika, o nyawa manga ngöe dokengoka iwibuhuku de manga hininga imore-morene, hababu önanga naga o Yerusalemoka yamäkeoka mangöe o Yesus wodiai o Paskah ma Wange ma Amokoka. **46** Ahao o Yesus womaidulu o Kana mabereraika o Galilea ma tonakoka, kiaka Unanga wohidadioka o akere idadi o angguru. O Kapernaumoka naga womatëng o kadatoka womomanarama aingohaka wopanyake. **47** Mä oraha ünanga woihene o Yesus woböa inoka o Galileaka o Yudea de waino, ünanga woiki o Yesusika dé wogahoko o Yesus waika o Kapernaumika la wihitogumu aingohaka

ngadeke wohonenge. **48** O Yesus witemo o kadatoka womomanaramika gënanga, "Nako niamäkeuahi ihéra-héranga, ngini ningakua." **49** "Tuanga," o kadatoka womomanarama wohaluhu, "itaiti noböa ahingohaka wohonenguahi de." **50** O Yesus witemo unangika, "Noiki, aningohaka wotogumoka." O nyawa gënanga wangaku o Yesus aidemoika, dé unanga woiki. **51** O ngëkomo mahidogoronaka, iwilöleleani yoböa unangika dé iwihihingahu, "Ani ngohaka Tuanga wotogumoka." **52** Daha ünanga wäleha onangika, o takoro muruono o ngohaka gënanga muläenge wotogumu. Onanga yohaluhu, "Kanugono mudukua hotakoro moi o wange ikorona aigogama ihihanga." **53** Daha o ngohaka aiama gënanga wohininga maöraha hokogënanga o Yesus wotemo unangika, "Ani ngohaka wotogumoka." HÒ unanga dé aitau madola iwingaku o Jesusika. **54** Gënanga o nonako ihéra-héranga mahinoto o Yesus wodiai o Galileaka, maöraha Unanga o Yudea de waino.

5:1 Iböto de gënanga, naga o Yahudioka manga wange ma ago-agomo, o Yesus woiki o Yerusalemika. **2** O Yerusalem "O Duba ma Ngorana" madatekoka naga o akere malupanga moi, de o Ibranioka manga demo ihiromanga Betesda. Genangoka naga o kamari motoa. **3** De o kamari-kamari gënanga manga ngöe o nyawa yopopanyake imaiduoka; naga yopiloko, yosuga dé naga yolugu. Onanga mata-mata yödamä o akere malupangoka iluluaka. **4** Hababu naga mamoi-mamoi ma Jou aimalaekat iuti o akere malupanguku gënanga dé yaluluaka ma akere. Dé o nyawa yopopanyake madodihiraka yowohama o lupanguku gënanga maöraha o akere iluluaka aha yotogumu o panyake okia dika önanga yadäene. **5** O ngïoka gënanga naga o nauru womatëngo wopopanyake o taongo moruange de tufange madekana. **6** O Yesus wimäke ünanga woma iduoka dokengoka, dé wohiöriki ünanga duru kaidekana wopopanyake; o Yesus wileha unangika, "Noigo ngona notogumu?" **7** O nyawa wopopanyake gënanga wohaluhu, "Bapa, moiua o nyawa nenangoka ihinoa ngohi o akere malupanguku maöraha ma akere iluluaka. Dé maöraha ngohitameta o akere malupangika, o nyawa mahomoa yohiraka imanoa." **8** O Yesus witemo unangika, "Nomomiki, nagoraka anitikara dé noma dagi." **9** De

öraha gënanga dika o nyawa gënanga wotogumoka. Unanga wagoraka aitikara dé womadagi. O hali gënanga idadi o Yahudioka manga Puji mawangeoka. **10** Hababu gënanga o Yahudioka manyawa yokokuaha, iwitemo o nyawa ahao wotogumino gënanga, "O wange nënanga o Puji ma wange. Ngona iyakunua nao anitikara." **11** Mä o nyawa gënanga wohaluhu, "O nyawa wohihitogu-togumu ngohi kangano wohihuloko ngohi tagoraka ahitikara dé toma dagi." **12** Yoleha önanga, "O naguna gënanga wonihuloko ngona nagoraka ani tikara dé noma dagi?" **13** Mä o nyawa wotogu-togumoka gënanga wohiorikua o nyawa nagona, hababu o Yesus womahihangoka o nyawa yowöe-wöe manga hidogoronaka gënanga. **14** Maduruino o Yesus imämäke de o nyawa gënanga ma Jou ai Tau magoronaka, dé witemo unangika, "Oraha nënanga ngona notogumoka. Uha nobaradohali, hupaya uha naohana o hali iholoi itorou." **15** De woiki o nyawa gënanga, daha wohingahu o Yahudioka manyawa yokokuahaika o Yesus wihitogumu. **16** Dé mahababu gënanga, önanga ihidailako iwianiaya o Yesus, hababu Unanga wahitogumu o nyawa o Yahudioka manga Puji mawangeoka. **17** Mä o Yesus watemo onangika, "Ahi Ama hokogenangika womanarama hiädono öraha nënanga, dé Ngohiö tomanarama." **18** Ai demo-demo gënanga idadi o Yahudioka manyawa yokokuaha duru ihidailako la iwitoma. Onanga yodai gënanga, igoungua hababu Unanga watilakuru o agama madatoro mangale o Yahudioka manga Puji mawange, mä hababu Unanga wotemo ma Jou Madutu gënanga ai Ama; mangarati Unanga womahitero Ai diri de ma Jou Madutu. **19** O Yesus wohaluhu hagala o nyawaika gënanga hokonënanga, "Ningaku, o Ngohaka gënanga okia-kiaua wakunu wodiai de Ai kuaha mahirete. Unanga duga-duga wodiai okia Unanga wamäke de wadiai ma Ama. Hababu okia ma Ama wadiai hokogenangö ma Ngohaka wadiai. **20** Hababu ma Ama wihininga ma Ngohaka dé wihi matoko Unangika mata-mata wadiaioka mahirete. De ma Ama aha wihimatoko Unangika o manarama-o manarama iholoi i lamokoli, hiädono mata-mata yohéranga. **21** Ma Ama gënanga wahi momiki o nyawa yohonengoka, dé wahidöaka önanga o ngango madutu dé ikakali; hokogenangoli ma Ngohaka wahidöaka o ngango ikakali hagala o nyawaika yoigo yahidöaka o

ngango. **22** Ma Ama mahirete wahihakimua o nagona dika. Hababu mata-mata kuaha mangale wahihakimi wihilapahioka Ai Ngohakika. **23** Ma Ama wodiai gënanga, hupaya mata-mata o nyawa iwihoromati ma Ngohaka hokä önanga iwihoromati ma Ama. O nyawa iwihoromatiua ma Ngohaka, iwi horomatiuaö, o Ama wihulo-huloko ma Ngohaka. **24** Igoungu itiai Ahiade-ade nënanga: O nyawa yohininga hagala Ahidemo dé iwingaku Unangika wohihulo-huloko Ngohi, o wowango madutu dé ikakali kato önanga. Onanga aha yahukumua; önanga yolapahioka de o honenge dé yamäke o wowango. **25** Ningaku: Aha iböa maöraha -- de yadonoka maöraha -- o nyawa yohonengoka aha yoihene Ai ilingi ma Jou Madutu ai Ngohaka. Dé o nyawa yoihe-ihene aha yowango. **26** Hokä o Ama mahirete o ngango matiti, Unanga wihidadi Ai Ngohaka o ngango matitioli. **27** Unanga wihidökoka Ai Ngohakika o haku mangale wahihakimi hababu Unanga o Nyawa manga Ngohaka. **28** Uha ngini nihëranga niihene o hali nënanga, hababu maöraha aha iböa o nyawa mata-mata yohone-honengoka yoihene Ai ilingi, **29** dahan yohupu o lungunino. O nyawa yododiaioka o oa aha yomomiki mangale o ngango. Mä o nyawa yododiaioka o dorou, aha yomomiki mangale yahukumu." **30** "Ngohi takunua todiai okianaga imoteke Ahi hininga mahuka mahirete. Ngohi duga-duga tahihakimi imamoteke de ma Jou Madutu aipareta. Dé ahiputuhu Ngohi iadili, hababu Ngohi tamotekua Ahi hininga mahuka mahirete, mä Ai hininga mahuka o Ama wohihulo-huloko Ngohi. **31** Demo hohtiade Ngohi mahirete tohidöaka o hakihi mangale Ahi diri, o hakihi gënanga yakunua yangaku. **32** Mä naga o nyawa mahomoa ihidöaka o hakihi mangale Ngohi, dé Ngohi tohi öriki manga hakihi gënanga itiai. **33** Ngini nia hidingoto nia huhuloko o Yohanisika, dé unanga wohi döakoka o hakihi madiai mangale Ngohi. **34** O hali nënanga Ngohi totemoka, Ngohi tolingirua o hakihi o nyawaino, mä hupaya ngini inihihalamati. **35** O Yohanis gënanga hokä o hilo iwango dé i tararono madararono. Oraha mahuhutulu ngini nimörrene nio dahongo o dararono gënanga. **36** Mä ahi hakihi Ngohi i holoi ilamoko de o Yohanis ai hakihi. Okia öraha nënanga Ngohi todiai, enagënanga o manarama wohihi döakoka o Ama Ngohino, manyonyata o Ama wohi huloko Ngohi. **37** Dé

o Ama wohi huloko Ngohiö, wohi döaka o hakihi mangale Ngohi. Ngini ni ihenuahi Ai ilingi, ekola de niwi mäke uahi Ai rupa. **38** Ai demo niagogonua niahininga magoronaka, hababu ngini nihingakua Ngohino, Unanga wohihuloko. **39** Ngini nima dotoko Ma Jou Ai Demo ma Buku madola, hababu niatobote de mangëkomo gënanga ngini niamäke o ngango madutu dé ikakali. Dé Ma Jou Ai Demo ma Buku mahirete gënanga ihidöaka o hakihi mangale Ngohi. **40** Mä ngini nioluku niaino Ngohino la niamäke o ngango ikokakali. **41** Ngohi tolingirua o horomati o nyawaino. **42** Ngohi tininako ngini. Ngohi tinihiöriki ngini niwihiningaua ma Jou Madutu niahininga magoronaka. **43** Ngohi toböa de Tongohi Ahi Ama aikuaha, ngaro hokogënanga ngini niharimaua Ngohi. Mä nako o nyawa mahomoa yoböa de manga kuaha mahirete, ngini niaigo niarima önanga. **44** Sarakia ngini iyakunu ningaku, nako ngini nilingiri o higiriri niadodiawo o nyawaino, dé nimahiahaua nialingiri o horomati ma Jou Madutu woma Tëngo-tëngokaino? **45** Uha niatobote Ngohi aha tinihihowono ngini Ahi Ama ai himangoka. Aha winihihowono ngini ganga o Musa, ünanga ngini niwingano-nganono. **46** Demo hiade ngini niwingaku o Musaika, ngini aha nihi ngaku Ngohino, hababu mangale Ngohi ünanga watulihhi. **47** Mä nako ngini niangakua okia o Musa watulihoka, sarakia ngini iyakunu ningaku okia Ngohi totemoka?"

6:1 Iböto de gënanga o Yesus womaidulu o Galilea ma Taaga mahonongaika, yahetongo Tiberias ma Taaga. **2** De womahi ädono dokengoka, o nyawa manga ngöe iwininiki Unanga, hababu önanga yamäkeoka ihëra-hëranga wadiai, de wahitogumu o nyawa manga ngöe yopopanyake. **3** O Yesus wodoa o doporonile, daha Unanga wogogeruku genangoka de iwinöniniki. **4** Oraha gënanga, o Yahudioka manga Wange ma Amoko o Paskah itigioka. **5** Maöraha o Yesus womalega iwikilolitino, Unanga wamäke o nyawa de kamanga doduduono yoböa Unangika. De Unanga witemo o Filipusika, "Kiaika ngone hakunu hoija o inomo, hupaya mata-mata o nyawa nänanga yakunu yolomo?" (**6** O Yesus wotemo hokogënanga hababu Unanga womau wiiji o Filipus; hababu Unanga mahirete wohiorikoka okia aha wodiai.) **7** O Filipus wohaluhu, "O roti

maijs o tiwi o haäka o ratuhu hinoto aha imakadonua, o nyawa manga ngöe nënanga, ngaroka o nyawa moi duga-duga yamäke mahuhutulu dika." **8** Womatëng o iwinöniniki o Yesus mahomoa enagënanga o Andreas, o riadodoto de o Simon Petrus wato, **9** "Nenangoka naga o ngohaka o nauru womatëng airoti motoa de o nawoko o ngai hinoto. Mä okia mamangarati gënanga mangale o nyawa manga ngöe nënanga?" **10** O Yesus wato, "Niahuloko o nyawa mata-mata gënanga yogogeruku." O ngi gënanga naga o momo koharubu, hö hagala o nyawa gënanga yogogeruku o momoka -- mata-mata naga mudukua yaribuhu motoa o nyawa o nau-nauru dika. **11** Dahao o Yesus walë o roti gënanga, wosukur ma Jou Madutuika. Iböto de gënanga Unanga wahikodoku o roti gënanga o nyawa yowöe-wöeika. Ipaha Unanga wahikodoku o nawoko gënanga, de önanga yaolomo koyamatakua. **12** Ipaha mata-mata yolomo hiädono yapunuhi, o Yesus watemo iwinöninikika, "Niatoomu maboloi o inomo gënanga; uha hiädono naga iumo." **13** Daha önanga yatoomu o karaja ngimoi de hinoto iomanga, maboloi o inomo, o roti motoa yaolomo o nyawa yowöe-wöe gënanga. **14** Maöraha o nyawa yowöe-wöe yamäke ihëra-hëranga o Yesus wadiai, önanga yato, "Igoungu, ne Unanga o Nabi hingano-nganono woböa o duniaino!" **15** O Yesus wohiöriki önanga yomau yaino iwiributu Unanga wodadi toönanga manga koano. Mangale gënanga woiki Unanga womahiditoko madaera dema dodoporonokaika. **16** Muläenge yohutu, o Yesus iwinöniniki youti o taagauku. **17** De yoharene o ngotiri yatoaka o taaga gënanga yoiki mahonongaika yameta o Kapernaum mabereraika. O wange yohutuoka, mä o Yesus ma kowoböauahi onangika. **18** Oraha gënanga o taaga imuläenge ilolopaka hababu o rato. **19** Yohidete done hokilo motoa ekola butanga magurutika, önanga iwimäke o Yesus woböa manga ngotirika womadagi o akere malokuika. Onanga duru yohawana. **20** O Yesus watemo onangika, "Uha nihawana, nënanga Ngohi!" **21** Dé manga hininga imore-morene önanga iwibuhuku Unanga woharene o ngotiruku magoronaile, dé oraha gënanga dika manga ngotiri önanga gënanga imahi adonoka o ngi manga metaika. **22** Yarehino mawange o nyawa manga ngöe kayogogogerohi o taaga mahonongaka, yamäke hkokangano duga-duga naga ngotiri moi dokengoka. Onanga ihiöriki o

Yesus iwinöniniki yopahaka de o ngotiri gënanga, enahioko o Yesus wonikua. **23** Daha ino o ngotiri muruono naga o Tiberiasino imaleotino imahi tigi-tigiha de o ngi kiaka o nyawa yowöe-wöe gënanga yolomo o roti ma Jou wosukur de i böto. **24** Maöraha o nyawa yowöe-wöe gënanga iwimäke o Yesus de iwinöniniki genangoka koyaiwa, onangö yoharene o ngotiroko dé yoiki o Kapernaumika iwilingiri o Yesus. **25** Maöraha o nyawa manga ngöe-ngöe gënanga imakamäke de o Yesus o taaga mahonongaka, önanga iwileha Unangika, "Bapa Guru, hokokia Bapa nimahiädono nenangino?" **26** O Yesus wohaluhu, "Igoungu, ngini nihilingiri Ngohi igoungua hababu ngini nimangaratioka madodagi ihëra-hëranga Ngohi tadiai, mä karana ngini niolomoka hiädono inipunuuhu. **27** Uha nimanarama mangale niamäke o inomo iyakunu imata de imela. Nimanarama mangale niamäke o inomo iyakunua iamiri dé inihi döaka o ngango madutu dé ikakali. O inomo gënanga aha winihi döaka o Nyawa manga Ngohaka nginika, hababu Unanga witedeoka ma Jou Madutu o Ama." **28** Daha önanga iwileha Unangika, "Ngomi kiani midiai okia la mia moteke ma Jou Madutu aihininga mahuka?" **29** O Yesus wohaluhu, "Nënanga ma Jou Madutu woigo nginino: niwingaku Unangika wihulo-huloko ma Jou Madutu." **30** Onanga yato, "Nako hokogënanga," "manyonyata okia iyakunu Bapa nomihidöaka hupaya ngomi miamäke dé miningaku Ngonaika Bapa? Okia Bapa aha nodiai? **31** Miaete de miatohora ngomi yolomo o manna o tonaka makokakahaka, hokä Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka itulihoka, 'Unanga wahidöaka önanga yolomo o roti o horogauku.' " **32** Daha o Yesus watemo onangika, "Igoungu, kiani ningaku; o Musaua, mä Tongohi ahi Ama winihidöaka nginika o roti ma gou-goungu o horogauku. **33** Hababu o roti winihidöa-döaka ma Jou Madutu ganga Unanga o horogaka de wouti dé wohidöaka o wowango o nyawaika o duniaka." **34** Onanga yato, "Bapa," "nomihidöaka ngomino hokogenangika o roti gënanga." **35** "Ngohi o roti ihidöaka o ngango," o Yesus wato onangika. "O nyawa yoböa Ngohino aha yahahinokaua kahiado-adonika. Dé o nyawa iħingaku Ngohino aha manga kiriti madudungokaua kahi ado-adonika." **36** "Mä hokä Ngohi totemoka nginika, ngaro ngini nihimäkeoka Ngohi, ma ngini ningakua. **37**

O nyawa mata-mata o Ama wohidöaka Ngohino, aha yoböa Ngohino. Ngohi tatilaua o nagona honanga yoböa Ngohino. **38** Hababu Ngohi touti o horogaka de tauku, tamotekua Ahi hininga mahuka mä Ai hininga mahuka Unanga wohihulo-huloko Ngohi. **39** Dé nenangala Ai mau Unanga wohihulo-huloko Ngohi: hupaya o nyawa wohihidöa-döakoka Ngohino, kamoiö de yohihangua; mä hupaya Ngohi tahimomiki önanga o Kiamati ma Wangeoka. **40** Hokonenangala, Tongohi ahi Ama Ai mau: Hupaya mata-mata iwimäke o Ngohaka dé iwingaku Unangika, o ngango madutu dé ikakali katoönanga, dé Ngohi tahiwangokali o Kiamati ma Wangeoka." **41** O Yahudioka manyawa muläenge yokurubungu o Yesusika, hababu Unanga wato, "Ngohi o roti o horogauku iuti". **42** Onanga yato, "Koigoungua o Yesus nënanga, o Yusuf aingohaka? Ngomi mianäko ngoi ayo de Ai ama! Sarakia Unanga yakunu wotemo Unanga wouti o horogaka de wauku?" **43** Daha o Yesus wätemo onangika, "Uha nikurubungu. **44** O nyawa moiö de koiwa yakunu yoböa Ngohino, nako o Ama wohihulo-huloko Ngohi, wä aoua önanga Ngohino; dé o nagona yoböa, aha tahimomiki o Kiamati ma Wangeoka. **45** O Nabi-nabi manga Buku magoronaka naga itulihi hokonënanga, 'Mata-mata o nyawa aha wädotoko ma Jou Madutu.' HÒ mata-mata o nyawa iwihi gihene o Ama dé imadotoko Unangino, yoböa Ngohino. **46** Gënanga koiwa mamangarati naga o nyawa iwimäkeoka o Ama. Duga-duga Unanga woböa-böa ma Jou Madutuino, wimäkeoka o Ama. **47** Igoungu, nihiöriki: O nyawa yongaku-ningaku, o ngango madutu dé ikakali katoönanga. **48** Ngohi o roti inihidöaka o ngango. **49** Niaete de niatohora yolomo o manna o tonaka makokakahaka dé onanga kayohonenge dika. **50** Mä hokogenangua o roti iuti-uti o horogauku; o nyawa yaolomo o roti gënanga aha yohonengua. **51** Ngohi o roti iuti-uti o horogauku -- o roti ihidöa-döaka o ngango. O nyawa yolomo o roti nënanga aha yowango kahiado-adonika. Roti Ngohi aha tahidöaka ganga Tongohi ahi akeme mangale o dunia mawowango." **52** Yoihene gënanga, o Yahudioka manyawa imateke ributu moi de moi. "Sarakia o nyawa nënanga wakunu wonahidöaka Ai akeme ngoneino la haolomo?" önanga yato. **53** Daha o Yesus watemo onangika, "Igoungu, ningaku: Nako ngini niaolomua o Nyawa manga Ngohaka Ai akeme dé

niaokerua Ai awunu, ngini aha igou-goungu niwangoua. **54** O nyawa yaolomo Tongohi Ahiakeme dé yaokere Tongohi ahiawunu o wowango madutu dé i kakali katoönanga, dé Ngohi aha tahimomiki o Kiamati ma Wangeoka. **55** Hababu Ahi akeme Tongohi o inomo magoungu, dé Ahi awunu Tongohi, o akere magoungu. **56** O nyawa yaolomo Tongohi Ahi akeme dé yaokere Ahi awunu, yotatapu kamoi dede Ngohi, dé Ngohi de önanga. **57** O Ama wowango-wango gënanga, wohihuloko Ngohi dé Ngohiö towango o Amaino. Hokogenangö o nyawa yaolomo Tongohi ahiakeme, aha yowango Ngohino. **58** Nënanga o roti iuti-uti o horogauku: o roti hokä yaolo-olomua niaete de niatohora. Karana yaolomo iböto o roti gënanga, önanga kayohonenge dika. Mä o nyawa yaolomo o roti nënanga, aha yowango kahi ado-adonika." **59** Mata-mata gënanga o Yesus wotemo maöraha Unanga wädotoko o pupuji matauoka o Kapernaum mabereraka. **60** Yoihene iböto Ai demo-demo o Yesus gënanga, manga ngöe iwinöniniki manga hidogoronaka yotemo, "O dodötoko nënanga duru i tubuhoholi. O nagona yakunu yoihene!" **61** O Yesus mahirete wahiöriki iwinöniniki yokurubungu o hali gënanga. Ma Unanga wätemo, "Okia ngini niahininga yadäenua karana o demo-demo gënanga? **62** Sarakia idadi done, nako ngini niwimäke o Nyawa manga Ngohaka wodoa wolio Ai ngi i hira-hiraile? **63** Yadiai o nyawa yowango genangala ma Jou Madutu ai Womaha. O nyawa manga kuata koiwa mafaidä. O demo-demo Ngohi tohiadonoka nginika nënanga, ganga ma Jou Madutu ai Womaha mademo-demo de o demo ihidöö-döaka o ngango. **64** Ngaro hokogënanga nagaö niahidogoronaka ngini yongakua." (O Yesus wohiorikoka mahirahi o nagona honanga yoluku yongaku, dé o nagona aha iwihipongono.) **65** Daha o Yesus wätemo wofigalioli, "Hababu gënanga, Ngohi tinihi ngahuoka nginika o nyawa kamoia yakunu yoböa Ngohino, nako o Ama kowahigumalaua." **66** Muläenge öraha gënanga manga ngöe iwinöniniki iwimala Unanga, dé yolukoka iwiniki Unanga. **67** Daha o Yesus waleha iwinöniniki yangimo de yahinotoika, "Boteka nginiö nimau nihimala Ngohi?" **68** O Simon Petrus wato Unangika, "Jou," "o nagonaika ngomi aha mioiki? Anidemo Jou ihidöaka o ngango madutu dé ikakali. **69** Ngomi duru mingakuoka de mihigoingu Jou Ngona o

huhuloko i tebi-tebini ma Jou Madutuino." **70** O Yesus wohaluhu, "Mode koigoungua tini iriki ngini o nyawa iningimoi de nihinoto nënanga? Ngaro hoko gënanga, womatëng o hidogoronaka ngini naga o womaha madorou!" **71** O Yesus ai dumutu enagënanga o Yudas o Simon Iskariot ai ngohaka. Hababu ngaro o Yudas o nyawa womatëng o Yesus iwinöniniki yangimoi de yahinoto manga hidogoronaka, ünanga aha wosetiaua o Yesusika.

7:1 Ipha de gënanga o Yesus woiki okiaika honanga o Galilea matonakoka. Unanga wöluku o Yudea madaeraika hababu o Yahudi manyawa yokokuaha yomau iwitoma Unanga. **2** Oraha gënanga itigioka o Wange ma Amoko o Tau-tau ihikatu o Hoka-hoka. **3** O Yesus airoriadodoto iwitemo o Yesusika, "Namala, o ngi nënanga dé noiki o Yudeaika, hupaya ininöniniki yakunu yamäkeö Ani manarama. **4** Koiwa naga o nyawa aha yaiunu okia Unanga wadiai, nako Unanga woigo wodadi duru iwinäko. Nako Ngona nadiai hagala parakara hokogënanga, o dunia ingodumu kiani ihiöriki!" (**5** Hababu Ai roriadodoto mahireteö iwingakua Unangika.) **6** O Yesus wato onangika, "Maörahauahi mangale Ngohi," "mä mangale ngini, öraha mahigetongo iyakunu. **7** O dunia nënanga yakunua inidohata ngini. Mä Ngohi igoungu ihidohata o dunia, hababu Ngohi hokogenangika tohidaaere o duniaika mangale mamanarama itotorou. **8** Nioiki ngini mahirete o rameangika gënanga. Ngohi toikua hababu maöraha yadonuahi mangale Ngohi." **9** Hoko gënanga o Yesus wätemo Ai roriadodotika, dé Unanga kawogogogere o Galileaka. **10** Ai roriadodoto yopahaka yoiki o rameangika gënanga, o Yesus womatëng woiki kawomahihanga o nyawa ma iwihiorkua. **11** O rameanga madekana gënanga, o Yahudioka manyawa yokokuaha iwilingiri Unanga dé yoleha-leha, "Kiaka Unanga?" **12** O nyawa manga ngöe muläenge imakokuhudu mangale Unanga. Naga utu yotemo, "Unanga o nyawa maoa." Nagaö yotemo, "Kowali! Unanga wahirehene o nyawa manga ngöe." **13** Mä o nyawa moiua yobarani yoade-ade ihitatararonika mangale Unanga hababu önanga yämodongo o Yahudi manyawa yokokuahaika. **14** O rameanga magogiriaka, o Yesus wowohama ma Jou ai Tau

magoronaika, daha muläenge wädotoko. **15** O Yahudioka manyawa yokokuaha yohéranga duru dé yato, "Sarakia o nyawa nénanga yakunu wohiöriki hokogënanga mangöe, enahioko Unanga komaiwa wohakola?" **16** O Yesus wohaluhu, "Ngohi todotoko nénanga igoungua Ahi dodötoko, mä aidodötoko Unanga wohihulo-huloko Ngohi. **17** O nyawa yoigo yamoteke ma Jou Madutu aimau aha ihiöriki okia ino Ahi dodötoko iböa ma Jou Madutuino ekola Ngohino mahirete. **18** O nyawa ihidöaka manga dodötoko mahirete yolingiri o horomati mangale manga diri mahirete. Mä o nyawa yolingiri o horomati mangale Unanga wähulo-huloko, o nyawa gënanga yorikoto, de o tipu koiwa onangoka. **19** Mode koigoungua o Musa wohi döaka ma Jou Madutu hagala aipareta-pareta nginika? Mä niahidogoronaka ngini koiwa yamoteke o pareta-pareta gënanga. Yadodoa ho ngini niato nihitoma Ngohi?" **20** O nyawa yowöe-wöe gënanga yohaluhu, "Ngona initogohanga! O nagona yomau initoma Ngona?" **21** O Yesus wohaluhu, "Duga-duga o manarama moi Ngohi tadiai o Puji mawangeoka, dé ngini nihéranga. **22** O Musa wohidökaka nginika o datoro mangale o huna -- ngaro o huna gënanga imoteke madiai ma ahali o Musainoua, mania dimo-dimono yohira-hiraino kiaka o Musa ma koiwiwahi. Karana gënanga, o Puji mawangeö ma ngini kaniahuna o nyawa. **23** Nako ngini niadai gënanga hupaya uha niatilakuru o Musa aidatoro mangale o huna, yadodoa ho ngini nihingamo Ngohino hababu Ngohi tahitogumu o nyawa manga röehe mata-mata o Puji mawangeoka? **24** Uha niahihakimi o nyawa imoteke okia niamäke, mä i moteke de ma adili." **25** Ma duruino naga yamuruono naga o Yerusalem manyawa yetemo, "Mode koigoungua ne Unanga manyawa magogiria iwilingiri yato iwitoma? **26** Niwi lega Unanga wotemo-temo o nyawa yowöe-wöe manga himangoka, dé madagahanga koiwa dé okia-kiaua naga yetemo Unangika! Boteka nanga balu-baluhu ngone ihi örikoka Unanga nénanga o Koano Wohi hohalamati? **27** Mä nako o Koano Wohi hohalamati gënanga woböa, o nyawa moiuaö ihiöriki kiaino Ai ahali! Enahioko ngone hohiöriki o nyawa nénanga Ai ahali okiaino." **28** Ipaha o Yesus wädotoko magogiriaka ma Jou ai Tau magoronaka, Unanga wotemo de Ai ilingi ma ago-agomo, "HÒ ngini nihiöriki o nagona Ngohi nénanga, dé okiaino Ahi

ahali? Ngohi toböaua imoteke Ahi hininga mahuka mahirete. Ngohi wohihuloko mangale Unanga Ai haku wohihuloko Ngohi, dé Unanga iyakunu iwingaku. Mä ngini niwinäkoua Unanga. **29** Ngohi tinäko Unanga, hababu Ngohi ahi ahali Unangino, dé Unanga wohihuloko Ngohi." **30** Oraha gënanga önanga yomau iwitagoko o Yesus, mä moiua yobarani iwisö Unanga, hababu maöraha yadonuahi. **31** O nyawa yowöe-wöe manga hidogoronaka gënanga, manga ngöe yomuläenge iwingaku Unangika, dé yotemo, "Nako o Koano Wohihohalamati gënanga woböa, Unanga wakunu wodiai iholoi iwöe ihëra-hëranga ngaro de o nyawa ne Unanga?" **32** O Farisioka manyawa yoihene sarakia o nyawa yowöe-wöe gënanga imakokuhudu mangale o Yesus. Karana gënanga, imakiniki de o imam-imam manga häeke, önanga yähuloko yamuruono naga ma Jou ai Tau magogöana yoiki iwitagoko o Yesus. **33** O Yesus watemo o nyawa yowöe-wöeika ma Jou ai Tau magoronaka, "Duga-duga öraha mahuhutulokahi dika Ngohi dede ngini. Ipaha de gënanga Ngohi aha tollo wohihulo-hulokika Ngohi. **34** Ngini aha nihilingiri Ngohi, mä nihimäkeua Ngohi; hababu ngini niyakunua niädono o ngi kiaka Ngohi naga." **35** Daha o Yahudioka manyawa yokokuaha imaketemo moi de moika, "O nyawa nänanga womau okiaika woiki hiädono ngone hakunua himäke Unanga? Bote Unanga womau woiki o Yahudi manyawaika yogogogere o berera maporetoka o Yunani manyawa manga hidogoronaka, dé wadotoko o Yunanioka manyawa? **36** Okia Ai dungutu gënanga howotemo ngone aha hilingiri Unanga mä hakunua himäke de ngone hakunua haika o ngi kiaka Unanga naga?" **37** Owange mabobaha marameanga gënanga, enagënanga ma wange duru ilamoko, o Yesus womaokoino ma Jou ai Tau magoronaka daha wopöaka, "O nyawa manga kiriti madudungu kokiani yaino Ngohino la yokere. **38** Mangale o nyawa iħingaku Ngohino, itulihoka Ma Jou Ai Demo ma Buku, 'Manga hininga magoronaino iuihi ihahahuru o akere iħidöa-döaka o ngango!'" (**39** O Yesus wohiade-ade mangale ma Jou Madutu ai Womaha, aha yatarimao nyawa iwingaku-ngaku Unangika. Hababu o öraha gënanga ma Jou Madutu ai Womaha wohidöakuahi; hababu o Yesus iwihimulia uahi de Ai honenge.) **40** O nyawa manga ngöe yoihene okia wotemo o Yesus, dé manga

hidogoronaka naga yotemo, "O nyawa nënanga maraioka o Nabi gënanga!" **41** Mahomoa yotemo, "Nënanga o Koano Wohihohalamati!" Mä nagaö yotemo, "Se, yakunu o Koano Wohihohalamati woböa o Galileaino? **42** Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka i tulihoka o Koano Wohihohalamati ganga o Daud aidifauku, dé aha woböa o Betlehemino, enagënanga o Daud aikapongo de ailöa." **43** Mabobahaka o nyawa yomuläenge imatekeributu mangale o Yesus. **44** Naga yomau iwitagoko Unanga, mä moiua o nyawa iwisö. **45** Maöraha ma Jou ai Tau yogöa-göana yähuloko yoiki iwitagoko o Yesus yolioinoka, o imam-imam manga häeke dé o Farisioka manyawa gënanga yäleha onangika, "Yadodoa ngini niwi aoua Unanga nenangino?" **46** Yogogöa-göana gënanga yohaluhu, "Uwee, koiwahi naga o nyawa yotemo-temo hokä Unanga!" **47** "Bote nginiö winihirehenoka Unanga?" o Farisioka manyawa yotemo gënanga. **48** "Naga inakokuaha ngone o Farisioka manyawa iwingaku Unangika? **49** Mä o nyawa manga ngöe nënanga, önanga yanäkoua o Musa aitita, dé sarakia dika önanga yahilolaioka." **50** Womatëngö manga hidogoronaka o Farisioka manyawa gënanga ganga o Nikodemus, naga mahira woikoka o Yesusika. O Nikodemus watemo o Farisi manyawa mahomoaika, **51** "Imoteke o Tita, o nyawa womatëngö yakunua iwhukumu nako yoihenuahi aiparakara dé aimanarama yatailakouahi." **52** Yohaluhu önanga, "Ngonaö o Galileaino?" "Natailako dika Ma Jou Ai Demo ma Buku! Ngona aha namäke koiwa naga o nabi ai ahali o Galileaino!" **53** Iböto de gënanga, o nyawa mata-mata yolioka manga tauika.

8:1 Mä o Yesus woiki o Zaitun ma Doporonoka. **2** Yarehino mawange o ngoru-ngorumino Unanga woikoli ma Jou ai Tauika, dé o nyawa manga ngöe yoböa Unangika. O Yesus wogogeruku, daha womuläenge wadotoko önanga. **3** Oraha gënanga, o agamaka yodo doto-dotoko dé o Farisioka manyawa imiao Unangika o ngoheka momatëngö imihidatagoko mohowono. Onanga imihuloko momaokoile manga hidogoronaka, **4** daha yotemo o Yesusika, "Bapa Guru, o ngoheka nënanga imihidatagoko maöraha magogiriaka mohowono. **5** O Musa ai Tita magoronaka naga

madatoro, nako o ngoheka hokonënanga kiani imikaweli de o helewo hiädono mohonenge. Orahanënanga sarakia anidamäke Bapa?" **6** Onanga yoleha hokogënanga yomau iwitaili Unanga, hupaya önanga yakunu iwihihowono. Mä o Yesus womarukuku dika, dé watuli-tulihi de aiagarara o tonakuku. **7** Maöraha hokogenangika iwiributu, Unanga wagojaka Ai häeke dé wotemo onangika, "O nyawa nagona koiwa manga baradoha niahidogoronaka, ika, önanga madodihiraka imikaweli de o helewo o ngohekaika gënanga." **8** I böto de gënanga o Yesus womarukuokali dé watuliholi o tonakuku. **9** Kade yoihene iböto o Yesus wotemo hokogënanga, yoiki önanga yamala o ngi gënanga, imatëngó-tëngó muläenge yobalu-baluhoka de yakauku. Mabaha o Yesus wogogogere womatëngokahi genangoka de o ngohekaokahi momaokoino ami ngioka. **10** Daha o Yesus wagojaka Ai häeke dé wotemo o ngohekaika gënanga, "Kiaka önanga mata-mata? Moiua inihukumu ngona?" **11** "Kowali, Bapa," mohaluhu. "Yaoa," o Yesus wato, "Ngohiö tonihukumua ngona. Orahanënanga noiki, uha nobaradohali." **12** O Yesus wotemoli o nyawa yowöe-wöeika, wato, "Ngohi o dunia madararono. O nyawa ihiniki Ngohi aha yotagiuia o huhutu magoronaka, mä yamäke o dararono mangango." **13** "Orahanënanga ngona mahirete nohidöaka o hakihi mangale Ani diri mahirete," o Farisioka manyawa yotemo gënanga Unangika, "Ani hakihi itiaiua." **14** O Yesus wohaluhu, "Ngaro Ngohi tohidöaka o hakihi mangale Ahi diri mahirete, Ngohi ahihakihi gënanga itiai; hababu Ngohi tohiöriki kiaino Ngohi toböa dé okiaika Ngohi toiki. Ngini nihiorkua kiaino Ngohi toböa dé kiaika Ngohi toiki. **15** Ngini niahihakimi o nyawa de madatoro o nyawa; Ngohi tahihakimua o nyawa moiö ma. **16** Mä nako Ngohi tahihakimi o nyawa, Ngohi ahiputuhu gënanga iadili, hababu Ngohi katoma tängoua; Ahi Ama wohi hulo-huloko Ngohi naga dede Ngohi. **17** O Musa ai Tita mahidogoronaka itulihit hoko nénanga: O hakihi madiai nako o hakihi naga o nyawa yahinoto. **18** O hakihi ihidöaka mangale Ngohi ahidiri naga hinoto -- Ngohi dé Ahi Ama wohihulo-huloko Ngohi." **19** Onanga yato, "Ani Ama gënanga kiaka?" O Yesus wohaluhu, "Ngini nihinäkoua Ngohi kayaoa Ahi Ama. O demo hohiade ngini nihinäko Ngohi, marai ngini niwinäko Tongohi ahi Ama ö."

20 Mata-mata gënanga o Yesus wotemo maöraha Unanga wadotoko ma Jou ai Tauoka o hadaka mangi madatekoka. Mä o nyawa moiuaö iwi tagoko Unanga, hababu maöraha yadonuahi. **21** O Yesus watemoli onangika, "Ngohi aha toiki, dé ngini aha nihilingiri Ngohi, mä ngini aha nihonenge niabaradoha magoronaka. O ngi kiaka Ngohi toiki, ngini niyakunua niädono." **22** O Yahudioka manyawa yokokuaha yato, "Mudukua Unanga womau womahohonenge, hababu Unanga wotemo, 'O ngi toiki, ngini niyakunua niädono!'" **23** Daha o Yesus watemo onangika, "Ngini niböa dau de niaile; mä Ngohi toböa daku de tauku. Ngini o duniaino; Ngohi o duniainoua. **24** Mangale gënanga totomo nginika, ngini aha nihonenge niabaradoha magoronaka. Dé igoungu ngini aha nihonenge niabaradoha magoronaka, nako ningakua 'Ngohi nänanga iböto i hi hetongo NGOHI NAGA'." **25** Onanga yoleha, "Imoteke madiai Ngona o nagona?" O Yesus wohaluhu, "Kaokiah hotemo dede ngini! **26** Duru mangöeohi o hali mangale ngini nimau Ngohi tohi ade-ade dé tohikimi. Mä Unanga wohihulo-huloko Ngohi, yakunu iwingaku. Dé Ngohi tohingahu o duniaika okia Ngohi toihene Unangino." **27** Onanga imangaratiua okia Unanga wotemo-temo onangika mangale o Ama. **28** Hababu gënanga o Yesus watemo onangika, "Damä nako ngini niwituboileoka o Nyawa manga Ngohaka, ngini aha nihiöriki 'Ngohi nenangala iböto ihihetongo NGOHI NAGA', dé ngini aha nihiöriki koiwa moiö Ngohi tadiai Ahi diriino mahirete. Ngohi duga-duga Tohi demo okia wohidotokoka Ahi Ama Ngohino. **29** Dé Unanga wohihulo-huloko Ngohi naga dede Ngohi. Unanga komaiwahi wohi malaika Toma tängoka, hababu Ngohi hoko genangika tadiai okia yadäene Ai hininga." **30** O Yesus wotemoka mata-mata gënanga iböto, manga ngöe o nyawa yongaku Unangika. **31** Ipahaika o Yesus watemo o Yahudioka manyawaika iwingaku-ngakuoka Unangika, "Nako ngini niwango niamoteke Tongohi ahi dodötoko, igou-goungu ngini nihinöniniki Ngohi, **32** ngini aha niwinako ma Jou Madutu wototiai de karana gënanga ngini aha inihilapahi." **33** Onanga yato, "Ngomi nänanga o Abraham aidifauku." "Komaiwahi ngomi midadi o gilaongo o nagonaika dika! Okia Ani dumutu honotemo, 'Ngini aha inilapahi'?" **34** O Yesus watemo onangika, "Igoungu

itiai Ahidemo nënanga." "O nyawa yododiai o baradoha, önanga gënanga o baradoha magilaongo. **35** Dé o gilaongo womatëng o koiwa aingi worïdi o tau magoronaka, ma o ngohaka kahiado-adonika aingi o tau magoronaka. **36** Hababu gënanga, nako o ngohaka winihilapahioka ngini, ngini igou-goungu nilapahi. **37** Igoungu Ngohi tohiöriki ngini nënanga o Abraham aidifauku. Mä ngini nimau nihitoma Ngohi, hababu ngini nioluku niatarima Tongohi ahi dodötoko. **38** Okia Ngohi tamäke Ahi Amaka, gënanga Ngohi tohingahu. Enahioko ngini niadai okia nia ama winidotokoka nginika." **39** Onanga yohaluhu, "Tongomi mia ama o Abraham." O Jesus wato, "Ho nako ngini igou-goungu o Abraham aingohaka," "marai ngini niadai okia o Abraham wadiai. **40** Ngohi tohiädono nginika o diai Ngohi toihene ma Jou Madutuino, mä ngini nimau nihitoma Ngohi. O Abraham wodiaiu hokogënanga! **41** Ngini nidai okia wadodiai nia ama mahirete." Onanga yohaluhu, "Ngomi o ngohaka maporetokaua. Mia Ama ngomi duga-duga womatëng, enagënanga ma Jou Madutu mahirete." **42** Daha o Jesus watemo onangika, "Ho nako ma Jou Madutu gënanga nia Ama, ngini aha nihihininga Ngohi, hababu Ngohi toböa ma Jou Madutuino. Ngohi toböaua de Ahi hininga mahuka mahirete, mä Unanga wohihulo-huloko Ngohi. **43** Ma hababu okia ngini nimangaratiua okia Ngohi totomo? Hababu ngini niatänua ni ihene Tongohi Ahi dodötoko. **44** O Ibilihi idadi niaama, dé ngini nimau niamoteke nia ama aimau. Kamahirahi o Ibilihi gënanga wotoma-toma. Unanga komaiwahi woböa o diaino, hababu unangoka o diai koiwa. Nako ünanga woeluku, gënanga madai, hababu hokogënanga iböto ünanga aibiaha. Unanga wototengeluku dé aiahali hagala o tengeluku. **45** Mä Ngohi tohidemo o diai, dé hababu gënanga ngini nihingakua Ngohino. **46** O nagona niahidogoronaka ngini iyakunu nihimatoko de madai naga o baradoha Ngohioka? Nako Ngohi tohidemo o diai, yadodoa ngini nihingakua Ngohino? **47** O nyawa manga ahali ma Jou Madutuino, yoihene ma Jou Madutu aidemo. Mä ngini ma Jou Madutuinoua, hababu gënanga ngini nioluku ni ihene." **48** O Yahudioka manyawa iwibaluhu o Jesus, "Mode koigoungua ngomi mitemo, Ngona o Samaria manyawa inipootekika o tokata?" **49** O Jesus wohaluhu, "Ngohi ihipootekua o

tokata. Ngohi tihoromati Tongohi ahi Ama, mä ngini nihihikauku Ngohi. **50** Ngohi tolingirua o horomati mangale Ahi diri mahirete. Naga womatëng o wohidailakoka o horomati mangale Ngohi, dé Unanga aha waputuhu o nagona itiai. **51** Igoungu itiai Ahi demo nënanga, o nyawa yamoteke Tongohi ahidemo, aha yohonengua kahiado-adonika." **52** Daha o Yahudioka manyawa gënanga yotemo o Yesusika, "O öraha nënanga ngomi mihiöriki Ngona nënanga igou-goungu inipootekika o tokata! O Abraham mahirete wohonengoka, hokogenangö o nabi-nabi mata-mata. Mä Ngona nato, 'O nyawa yamoteke Ahi demo tongohi aha yohonengua kahiado-adonika.' **53** Nako o Abraham mahirete wohonengoka, dé o nabi-nabi mata-mataö yohonengoka, Ngona nënanga o nagona? Bote Ngonahi iholoi nolamoko de tongomi mia ama o Abraham!" **54** O Yesus wohaluhu, "Hokä nako Ngohi tolingiri o horomati mangale Ahi diri mahirete, o horomati gënanga koiwa mamangarati. Wohihoromati Ngohi enagënanga Tongohi ahi Ama ngini niato tingini nia Jou Madutu, **55** enahioko ngini niwinäkoua Unanga. Mä Ngohi tinäko. Hokänako Ngohi totemo Ngohi tinäkoua Unanga, Ngohi o nyawa moi toelu-eluku, imadäene hokä ngini. Ngohi tinäko Unanga, dé Tamoteke Ai demo. **56** Nia ama o Abraham womören duru ünanga aha wämäke Tongohi ahi wange. Unanga wämäkeoka dé unanga womören!" **57** Daha o Yahudioka manyawa yotemo o Yesusika, "Ani umuru o taongo moritoauahi, dé ngona nimäkeoka o Abraham?" **58** O Yesus wohaluhu, "Igoungu Ngohi tinitemo nginika: o Abraham womakilauehi, Ngohi nagaka." **59** Daha o Yahudioka manyawa gënanga imalë o helewo la iwikaweli, o Yesus womangiunu Ai diri, dahan woiki wamala ma Jou ai Tau.

9:1 Maöraha o Yesus wotagi Unanga wämäke o nyawa wopilo-piloko, kawomakilaunohi. **2** O Yesus iwinöniniki iwileha o Yesusika, "Bapa Guru, yadodoa o nyawa nënanga iwihihingohaka wopiloko? Bote karana ünanga mahirete wobaradoha ekola idadi karana ngoiayo de aiama yobaradoha?" **3** O Yesus wohaluhu, "Unanga wopiloko tounangua aibaradoha ekola aidimonua manga baradoha, mä hupaya o nyawa yakunu yämäke ma Jou Madutu aikuaha imanarama aidiri magoronaka. **4** Kao

wangeohi, ngone kiani homanarama Toünanga aimanarama wohihulo-huloko Ngohi. O huhutu aha iböa, dé o nyawa moiua aha yakunu yomanarama. **5** Hokokia madekana Ngohi o duniaka nënanga, Ngohi o dunia madararono." **6** Ipaha wotemo hokogënanga, o Yesus waobiri o tonakuku, dé wohiwaro o tonaka de Ai kibiri gënanga. Ahao Unanga wohinauhu o nyawa gënanga ailakoino, **7** daha wotemo unangika, "Noiki namahau anibiono o Siloam ma Lupangika." (Siloam mamangarati 'Iwihuloko'.) O nyawa gënanga woiki wamahau aibiono. Maöraha ünanga wolio, ünanga womahi orikoka. **8** Ima kokadateke dé hagala o nyawa iwimäke-mäkeoka ünanga wogaho-gahoko, mata-mata yotemo, "Neünanga bote manyawa biaha wogogeruku wogaho-gahoko?" **9** Naga yotemo, "Igoungu ünanga." Mä nagali yato, "Kowali, ünanga duga-duga ngadeke imatero de o nyawa gënanga." Mä o nyawa gënanga mahirete wotemo, "Ngohi nënanga iböto." **10** Onanga iwileha unangika, "Sarakia idadi hiädono ngona yakunu nomahi öriki?" **11** Unanga wohaluhu, "O nyawa airomanga o Yesus gënanga wadiai mahuhutulu o peseke, daha wohinauhu tongohi ahi lakoika, dé wato, 'Noiki nomamahau anibiono o Siloam ma Lupangika.' Daha ngohi toiki. Dé maöraha ngohi tamahau tongohi ahibiono, ngohi takunu tomahi öriki." **12** Onanga iwileha, "Kiaka o nyawa gënanga?" Unanga wohaluhu, "Tihiöriku." **13-14** Maöraha o Yesus o tonaka wohiwaro de aikibiri mangale wadiai o nyawa wopilo-piloko gënanga yakunu womahiöriki, o wange gënanga o Yahudioka manga Puji mawange. Ma o nyawa wopopilo-piloko gënanga iwiao o Farisi manyawaika. **15** Onangö iwileha unangika gënanga sarakia ünanga wakunu womahiöriki. Unanga wohaluhu, "Unanga wogelenga o peseke ngohi ahi lakoka, daha ngohitamahau dé ngohi yakunu tomahiöriki." **16** Yamuruono naga o Farisioka manyawa manga hidogoronaka gënanga yotemo, "Kohamäkeua o nyawa wododiai nënanga Ai ahali ma Jou Madutuino, hababu Unanga wohi baragunaua o Yahudioka manga Puji mawange." Mä o nyawa mahomoa yato, "Kiaka hamäke o nyawa baradoha yodiai ihëra-hëranga hokä nënanga?" Daha ipuda o ributu o gamäke önanga manga hidogoronaka. **17** O Farisioka manyawa gënanga iwilehali o nyawaika gënanga, "Okia anidämäke mangale Unanga wadiai

ngona nomahiöriki?" "Unanga o nabi," wohaluhu o nyawa gënanga. **18** Mä Yahudioka manyawa manga tutuda gënanga yolku yongaku o nyawa gënanga kamahirahi wopiloko dé orahanënanga wakunu womahiöriki. Karana gënanga önanga ya ahoko aidimono, **19** dé yaleha, "Itiai nënanga niangohaka, ngini niato kawomahi adoninohi de wopiloko? Sarakia ünanga yakunu womahiöriki öraha nënanga?" **20** Ngoi ayo de ai ama o nyawa gënanga yohaluhu, "Igoungu nënanga tongomi miangohaka; dé unanga igoungu wopiloko kawomahi adoninohi. **21** Mä sarakia ünanga yakunu womahiöriki öraha nënanga, ngomi mihi orikua. Dé o nagona yadiai ünanga yakunu womahiöriki, genangö ngomi mihiorikua. Niwileha dika unangika, ünanga wobaluhoka; ünanga wakunu wohaluhu mahirete." **22** Ngi ayo de ai ama o nyawa gënanga yotemo hokogënanga, hababu önanga yamodongo o Yahudioka manyawa manga tutudaika hababu önanga imaketemoka, o nyawa iwingaku o Yesus hökä ma Koano Wohihohalamati, yakunokaua yowohama o pupuji matauika. **23** Hababu gënanga ngoi ayo de ai ama o nyawa gënanga yotemo, "Unanga wobaluhoka; niwi leha dika unangika." **24** Daha önanga iwiahokoli o nyawa kangano wopilo-piloko gënanga, dé iwitemo unangika, "Nokoboto ngona aha notemo madiai. Ngomi mihiöriki o nyawa gënanga o baradoha manyawa." **25** O nyawa gënanga wohaluhu, "Unanga wobaradoha ekola kowali," "ngohi tohiörikua. Mä o hali moi ngohi tohiöriki; mahira ngohi topiloko, öraha nënanga ngohi tomahiöriki." **26** Daha önanga yotemoli unangika, "Unanga wodiai okia ngonaika? Sarakia ünanga wadiai ngona nomahiöriki?" **27** O nyawa gënanga wohaluhu, "Tini ade-adeoka nginika, mä ngini nioluku ni ihene. Yadodoa ngini nimau nihigihenoli? Mudukua nginiö nimau nidadi iwinöniniki?" **28** Onanga iwidöana ünanga dé iwitemo, "Ngona ninöniniki; ngomi kowali! Ngomi o Musa miwiniki. **29** Ngomi mihiöriki ma Jou Madutu wotemoka o Musaika. Mä mangale o nyawa gënanga, ngomi mihiörikua kiaino Ai ahali." **30** O nyawa gënanga wohaluhu, "Ihéranga duru ngini nihiörikua okiaino Ai ahali, mä Unanga wadiaioka ngohi yakunu tomahiöriki. **31** Ngone hohtiöriki ma Jou Madutu wahigihenua o nyawa baradoha, duga-duga o nyawa iwihohoromati ma Jou Madutu, dé yamoteke Ai mau. **32** Kadunia mamulaengohi

hogihenuahi naga o nyawa yodiai kaimahi adoninohi yopiloko yakunu imahiöriki. **33** Nako o nyawa gënanga ma Jou Madutuinoua, Unanga aha okia-kiaua wakunu wadiai." **34** Yohaluhu önanga, "Okia? Ngona ini omanga de o baradoha kanomahi adoninohi, ngona nomau nomidotoko ngomi?" De öraha gënanga ünanga iwiduhunoka wowohama o pupuji matauika. **35** O Yesus woihene önanga iwiduhunoka o nyawa gënanga o puji matauino. Unanga willingiri o nyawa gënanga daha witemo unangika, "Naga ngona ningaku o Nyawa manga Ngohakika?" **36** O nyawa gënanga wohaluhu, "O nagona Unanga, Tuanga? Tanu nohihingahu hupaya ngohi tingaku Unangika." **37** "Ngona nimäkeoka Unanga," o Yesus wohaluhu. "Unanga öraha nënanga nima ade-ade de ngona." **38** "Ngohi tongaku, Jou," wotemo o nyawa gënanga, daha watilabukuku o Yesus aihimangoka. **39** O Yesus watemo, "Ngohi toböa o duniaka nënanga mangale todadi o hakimi; hupaya o nyawa yopilo-piloko yakunu imahiöriki, dé o nyawa imahiori-oriki, yodadi yopiloko." **40** Yamuruono naga o Farisioka manyawa naga genangoka yoihene o Yesus wotemo hokogënanga, daha önanga iwileha Unangika, "Ani dumutu ngomiö nënanga mipiloko?" **41** O Yesus wohaluhu, "Hokä nako ngini nipiloko, ngini nibaradohaua. Mä hababu ngini nitemo, 'Ngomi mimahiöriki,' gënanga mamangarati ngini kani baradohahi."

10:1 "Igoungu itiai Ahi demo nënanga: O nyawa yowohama o duba makurunga magoronaika yanikua o ngorana, mä yodoa yanoru o ngëkomo mahomoa, o nyawa gënanga yotohi-tohiki dé yo ora-ora. **2** Mä o nyawa yowohama yaniki o ngorana, ünanga o duba magogöana. **3** O kurunga magogöana wibelenga o ngorana mangale ünanga, dé o duba-duba yaniki ai ilingi maöraha ünanga wa ahoko de maromanga ënanga moi-moi dé watuda ënanga wohihupu. **4** Wohihupu iböto o duba-duba gënanga, o gogöana gënanga womadagi mahimangoka, dé o duba-duba gënanga iwiniki ünanga hababu ënanga yanäko ai ilingi. **5** Enanga aha ioluku yäniki o nyawa mahomoa, ma aha iwidokaoara o nyawa gënanga, hababu yanäkoua ai ilingi." **6** O Yesus wohi ade-ade o hitotero nënanga, mä onanga imangaratiua okia Ai dungutu. **7** O Yesus wotemo wohigalioli,

"Igoungu itiai Ahi demo nénanga: Ngohila o ngorana mangale o duba. **8** Mata-mata yoböa-böa ihira de Ngohi, geönanga yotohi-tohiki dé yo ora-ora, mä o duba-duba ihigihenua toönanga manga ilingi. **9** Ngohila o ngorana. O nagona yowohama ihinonu Ngohi, aha yohalamati; ünanga wohupu wowohama dé wamäke o inomo. **10** Yotohi-tohiki yoböa duga-duga mangale yotohiki, mangale yotoma dé mangale yakilianga. Mä Ngohi toböa hupaya o nyawa yamäke o ngango -- o ngango de maboloioka. **11** Ngohi o gogöana maoa. Gogöana maoa wohidöaka Ai wowango mangale Ai duba-duba. **12** O hewa manyawa o gogoanua gënanga, dé o duba-dubaö gënanga tounaua, aha woara wamalaika o duba-duba nako ünanga wamäke o kaho honganika iböa. Done o duba-duba gënanga aha o kaho honganika yakaboto dé ihikokabarihika. **13** O hewa manyawa gënanga woara, hababu ünanga womanarama mangale o hewa. Unanga wahaduliua o duba-duba gënanga. **14-15** Ngohila o gogöana maoa. Hokä o Ama wohinäko Ngohi dé Ngohi tinäko o Ama, hokogenangoli Ngohi tanäko Ahi duba-duba dé enangö ihinäko Ngohi. Ngohi tomahilapahi Ahi wowango mangale önanga. **16** Nagahi o duba-duba mahomoaö ka Ngohi madutu, mä iwohamua o duba matika magoronaika nénanga. Onangö kiani ta ao dé onanga aha ihigihene Ahi ilingi. Onanga mata-mata aha yodadi kao tikamoi de magogöana kamoi. **17** O Ama wohihininga Ngohi hababu Ngohi tomahilapahi Tongohi ahiwowango, mangale tatarimaokali. **18** O nyawa moiuaö yakunu yalë Ngohioka. Ngohi tohilapahi imoteke Ahi mau mahirete. Ngohi tokuaha tohilapahi, dé tokuaha talëoli. Gënanga Tongohi ahi manarama, tatarima Ahi Amaino." **19** Karana o Yesus wotemo hokogënanga, o Yahudioka manyawa muläenge imateke ributu. **20** Yowöe yotemo, "Unanga iwipootekika o tokata! Unanga iwitogohanga! Mangale okia ngini niwihi gihene ünanga?" **21** Mä nagaö yotemo, "O nyawa yapootekika o tokata, hokogenangua yotemo-temo! Yakunu o tokata yadiai o nyawa yopiloko yakunu imahiöriki?" **22** O Yerusalemoka magogiria o nyawa ihirame ma Jou ai Tau ma Tabisang ma Wange. Oraha gënanga o dumamäta maöraha. **23** O Yesus woma dagi-dagi o Löa Salomo, ma Jou ai Tau magoronaka, **24** o öraha o Yahudi manyawa yoböa imatoomu iwihigilolitino o Yesus.

Onanga yetemo, "Hiädono hkokia Ngona nomau nomi malaika ngomi mibingu? Nomihi ngahu nohitotararonino, nako Ngona igou-goungu ma Koano Wohihohalamati." **25** O Yesus wohaluhu, "Ngohi totemoka nginika, mä ngini ningakua. O manarama-manarama Ngohi tadiai de Ahi Ama Ai romanga, ihidöaka manyonyata mangale Ngohi. **26** Ngini ningakua hababu ngini iwohamua Tongohi ahi duba-duba. **27** Ahi duba-duba yogihene Ahi ilingi. Ngohi tanako ënanga, dé enanga ihiniki Ngohi. **28** Ngohi tahidöaka önanga o ngango madutu dé ikakali, dé kahiado-adonika önanga aha yobinahaua. O nyawa moiuaö yakunu yaora önanga Tongohi ahi giamoka. **29** Ahi Ama, wohihidöaka önanga Ngohino, yatilakurile hagala mata-mata. Dé o nyawa moiuaö yakunu yäora önanga Ahi Ama aigiamoka. **30** Ngohi dé o Ama naga kamoi." **31** Daha o Yahudioka manyawa imalëoli o helewo yato iwi kaweli o Yesus. **32** Mä, o Yesus watemo onangika, "Ngini nia mäkeoka Ngohi tadiai o manarama ma oa-oa mangöe, wohihi döakoka o Ama Ngohino. O manaramino mata-mata gënanga, kiaka idadi hababu, ngini nimau nihikaweli Ngohi?" **33** O Yahudioka manyawa gënanga yohaluhu, "Igoungua karana Ani manarama-manarama maoa-oa gënanga ngomi mimau minikaweli Ngona de o helewo, mä hababu Ngona nihikauku ma Jou Madutu. Ngona o nyawa moi, nomau nomadiai Anidiri ma Jou Madutu." **34** Daha o Yesus wohaluhu, "Mode koigoungua nia Tita ma Buku magoronaka itulihi: ma Jou Madutu wotemo, 'Ngini naga o gikiri'? **35** Ngone hohtiöriki okia itulihi Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka idadi mangale kahiado-adonika. HÒ, nako ma Jou Madutu wahetongo 'o gikiri' hagala o nyawaika yatotarima Ai demo, **36** yadodoa ngini nitemo Ngohi tihikauku ma Jou Madutu hababu totemo Ngohi ma Jou Madutu Ai Ngohaka? Enahioko Ngohi wohiiriki o Ama dé wohihuloko o duniauku. **37** Nako Ngohi tadiaiuia o manarama wohihidöakoka o Ama, uha nihingaku Ngohino. **38** Mä karana Ngohi tadiai ënanga, niangaku aha okia Ngohi tadiai gënanga, ngaro ngini nioluku nihingaku Ngohino. De hokogënanga ngini nihiöriki dé nimangarati o Ama tatapu kamoi de Ngohi, dé Ngohi i tatapu kamoi de o Ama." **39** Onanga ihidailakoli iwi tagoko o Yesus, mä Unanga wolapahi önanga manga giamoka. **40** O Yesus wolio o Yordan ma Ngairi

mahanongaika, o ngii o Yohanis mahira waohiki dé wogogere dokengoka. **41** Manga ngöe o nyawa yoböa Unangika. Onanga yato, "O Yohanis wodiaiaua i hëra-hëranga, mä mata-mata wohi dodemoka mangale o nyawa nënanga itiai." **42** Daha o nyawa manga ngöe dokengoka yongaku o Yesusika.

11:1 Womatëng o nyawa airomanga o Lazarus wogogere o Betania mabereraka de aibira-biranga o ngo Maria dé o ngo Marta. **2** O ngo Maria mangoheka nemünanga mohituagi de o minya mabounu mahëmo-hëmoro ma Jou ailouku, dé mohiehe de ami tadauru. Oraha moiuku o Lazarus wopanyake. **3** Ngoi hiranga yahinoto ihiabari o Yesusika, "Jou, tongomi miairanga Jou nihohininga gënanga wopanyake." **4** Maöraha o Yesus woihene o abari gënanga, Unanga wotemo, "Panyake nënanga aha koidadiua o hababu wohonenge. Nënanga idadi hupaya ma Jou Madutu iwihimulia, dé hupaya hababu gënanga ma Jou Madutu ai Ngohakö iwihimulia." **5** O Yesus wahininga o ngo Marta, o ngo Maria dé o Lazarus. **6** Mä maöraha o Yesus wamäke o abari o Lazarus wopanyake, Unanga wohangaja womagogogere o wange hinotohi. **7** Ipaha de gënanga aha Unanga watemo iwinöninikika, "Niaino ngone homa idulu o Yudeaika." **8** Onanga yohaluhu, "Bapa Guru, aha ipahaino o Yahudi manyawa yomau inikaweli Bapa de o helewo, dé öraha nënanga Bapa nomau homaiduloli dokengika?" **9** O Yesus wato, "Mode koigoungua o wangeoka madekana o jam ngimoi de hinoto?" "O nyawa imadagi o wangeoka, yopelekua hababu önanga yamäke o dunia madararono nënanga. **10** Mä o nyawa yotagi maöraha o hutu-hutu aha yopeleke, hababu koiwa o dararono onangoka." **11** Hoko gënanga o Yesus wotemo. Ipaha Unanga wotemoli, "Tongone nanga dodiawo o Lazarus womaiduuka, mä Ngohi aha toiki titomanga ünanga." **12** Iwinöniniki o Yesus yetemo, "Jou, nako o Lazarus womaiduuka, done ünanga aha wotogumu." **13** O Yesus aidungutu, enagënanga o Lazarus wohonengoka. Mä onanga yatobote o Yesus wotemo gënanga naga o Lazarus womaidu biaha. **14** Karana gënanga o Yesus wotemo onangika wohitotararonika, "O Lazarus wohonengoka. **15** Mä Ngohi kato sanangi dika, Ngohi

koihiwa naga dokengoka, hababu iholoi yaoa mangale ngini, hupaya yakunu ningaku. Niaino ngone hoiki öraha nënanga o Lazarusika." **16** O Tomas, iwiaho-ahoko "O Hago" watemo aidodiawoika iwinöniniki o Yesus, "Niaino ngone hiniki, malaika la ngoneö hohonenge dede Unanga!" **17** Maöraha o Yesus womahiädono o ngï gënanga, o Lazarus o wange iata iböto madekana o lungunoka. **18** Betania yadatekuku o Yerusalem done ho kilo hange magurutika imatingaka. **19** Manga ngöe o Yahudioka manyawa yoböainoka yalega o ngo Marta dé o ngo Maria mangale yalaru önanga hababu wohonenge manga iranga. **20** Maöraha o ngo Marta moihene o Yesus woböa, münanga mohupu mibuhuku o Yesus, ma o ngo Maria mogogogere o tauoka. **21** O ngo Marta motemo o Yesusika, "Jou, hokänako Jou naga nenangoka öraha gënanga marai tongohi ahiranga wohonengua. **22** Ngaro hoko gënanga ngohi tohiöriki öraha nënanga dika ma Jou Madutu aha wohidöaka okia dika Jou nogahoko Unangika." **23** O Yesus wotemo o ngo Martaika, "Ani iranga aha wowangoli." **24** O ngo Marta mohaluhu, "Ngohi tohiöriki o Lazarus aha wowangoli nako o nyawa yohone-honengoka yomomiki o Kiamati ma Wangeoka." **25** O Yesus womi temo o ngo Martaika, "Ngohi tahidöaka o wowango dé Ngohi tahi momiki o nyawa yohone-honengoka." "O nyawa ihingaku Ngohino aha yowango, ngaro Unanga wohonengoka. **26** Dé o nyawa yowango-wango ihingaku Ngohino, kahi ado-adonika aha yohonengua. Nongaku ngona o hali gënanga?" **27** "Jou," o ngo Marta mohaluhu, "Ngohi tongaku Jou ma Jou Madutu ai Ngohaka, ma Koano Wohihohalamati aha woböa o duniaino." **28** O ngo Marta motemo ipaha hokögënanga, münanga moiki momiahoko o ngo Maria dé momihudu munangika, "Ma Bapa Guru naga nenangoka; Unanga wonileha ngona." **29** Moihene gënanga, o ngo Maria moma tai-taiti momomiki, daha moiki ima mäke de o Yesus. **30** Oraha gënanga, o Yesus wowohamuahi o kapongika. Unanga ka o ngo Marta ami ngï okahi kiaka imamäke de Unanga. **31** O Yahudioka manyawa imilolaru-laru o ngo Maria amitauoka, imimäke o ngo Maria momomiki de moma tai-taiti mohupu; hÒ onanga yoiki iminiki münanga, hababu önanga yatobote münanga moiki o lungunika la moari. **32** Maöraha o ngo Maria momahiädono o Yesus

aingüika dé mimäke Unanga, o ngo Maria matilabukuku Ai himangoka dé motemo, "Jou, hokä nako Jou naga nenangoka öraha gënanga, marai ahi iranga wohonengua." **33** Maöraha o Yesus womimäke o ngo Maria moari, dé o Yahudioka manyawa yoböa-böaino imakiniki de o ngo Maria gënanga onangö yoari, Ai hininga ihuha, dé Unanga iwimäke duruhe iwitora. **34** De Unanga waleha onangika, "Kiaka ngini niwilungunu ünanga?" Onanga yohaluhu, "Naino nolega, Jou." **35** Daha o Yesus woari. **36** O Yahudioka manyawa gënanga yotemo, "Niwimäke, kaogoguleua Ai dora o Lazarusika!" **37** Mä naga manga hidogoronaka önanga yotemo, "Unanga wadiai o nyawa yopilokoka imahiöriki, yadodoa Unanga wakunua watatoko hupaya o Lazarus uha wohonenge?" **38** O Yesus duruhe iwitorali, daha woiki o lungunika. O lungunu gënanga naga o aruku moi ihitamunu de o helewo kohapako. **39** O Yesus wato, "Nihirehene o helewo gënanga." O ngo Marta, ngoi hiranga o nyawa wohone-honenge gënanga, mohaluhu, "Mä, Jou ünanga o wange iata iböto o lungunoka. Marai aibounu imelaka!" **40** O Yesus wotemo o ngo Martaika, "Ngohi totemoka ngonaika: Nako ngona nongaku, ngona aha namäke hkokia ma amoko ma Jou Madutu aikuaha!" **41** De onangö ihirehene o helewo gënanga. Dahao o Yesus womamataga o dihangile dé wotemo, "Tarima kasi, Bapa, hababu Ngona nohigihenoka Ngohi. **42** Ngohi tohi öriki Ngona hoko genangika nohi gihene Ngohi, mä Ngohi totemo nänanga, mangale o kawaha naga nenangoka; hupaya önanga yongaku Ngonala nohi huloko Ngohi." **43** Iböto wotemo hokogënanga, o Yesus wotemo de Ai ilingi ilamoko, "Lazarus, nohupu!" **44** Daha o Lazarus wohone-honengoka gënanga wohupu. Mä aigiamá dé ailou kade mahahawookahi de o ngöere magare-garehe mahohailoa dé aibiono kai tamunukohi de o ngöere o biono madadamunu. "Niahohe o ngöere magare-garehe gënanga hupaya ünanga womadagi woworo-woro," o Yesus watemo o kawahaika gënanga. **45** O Yahudioka manyawa manga ngöe yoböa-böaino imilega o ngo Maria, iwingaku o Yesusika maöraha önanga yamäke idodadadi gënanga. **46** Mä yamuruono naga manga hidogoronaka önanga, yoiki o Farisioka manyawaika dé yoade-ade okia wadiaioka o Yesus. **47** Hababu gënanga o Farisioka manyawa dé o imam-imam manga häeke yadiai o

doomu de o Agama ma Juru Hakimi. Onanga yato, "Ngone kiani hodiai okia? O nyawa nënanga wodiai mangöe ihëra-hëranga! **48** Nako ngone himala Unanga hoko nënanga o nyawa mata-mata aha iwingaku Unangika. Dé mabaha yokokuaha o Romaka aha yoböa yawedere ma Jou ai Tau dé mata-mata tongone nanga hoana." **49** Womatëngó onangino airomanga o Kayafas, imam womomulia taongo gënanga, wotemo, "Ngini okia-kiaua nihiöriki. **50** Yadodoa ho ngini niodibangua mangale o kawaha iholoi yaoa o nyawa womatëngó wohonenge, la uha o hoana mata-mata yobinaha?" **51** Imoteke madiai o Kayafas wotemo gënanga, aidibanga mahirete okaua de yaino. Mä hokä o imam womomulia o taongo gënanga ünanga wohidodemoka mangale o Jesus aha wohonenge mangale o Yahudioka manyawa. **52** Dé ka o Yahudi manyawaua dika, mä genangö mangale yatoomu dé yahirimoj ma Jou Madutu Ai ngoha-ngohaka imahi koka barihika. **53** Muläenge o wange gënanga o Yahudioka manyawa yokokuaha imakaturu mangale iwitoma o Jesus. **54** Hababu gënanga o Jesus waikaokaua o nyawa yowöe-wöe manga himangika o Yahudi manyawa manga hidogoronaka. Unanga wamala o Yudea, daha woiki o bereraika maromanga Efraim itigi de o tonaka makokakaha. Genangoka Unanga wogogere de iwinöniniiki. **55** Oraha gënanga o Yahudioka manga Wange ma Amoko o Paskah itigioka. Manga ngöe o nyawa o kapo-kapongino yoikoka o Yerusalemika mangale yadiai madatoro ihitebini manga diri, koi dadiuahi o rame-rame gënanga. **56** Onanga iwilingiri o Jesus, dé maöraha imatoomu ma Jou ai Tauoka, önanga imaketemo moi de moika, "Sarakia niadamäke? Ngaroma Unanga wainoua o rame-rameino nënanga." **57** Onanga yotemo gënanga hababu o imam-imam manga häcke dé o Farisioka manyawa ihihupuoka o pareta, nako o nyawa ihiöriki okiaka o Jesus naga, kiani iħingahu, hupaya o Jesus yakunu iwitagoko.

12:1 O wange butangahi de o Paskah ma Wange ma Amoko yadono, o Jesus woiki o Betaniaika. O ngi gënanga aigogere o Lazarus, ünanga wohonengoka de o Jesus wihimomikoka. **2** Dokengoka Unanga iwihiolomo önanga, dé mäleleani o ngo Marta. O Lazarus dé iwiado-

adonino yogogere yolomo imakiniki de o Yesus. **3** Ahao o ngo Maria maino mäo done holitere ngade yatogorona, o minya mabou-bounu narwastu maija duru kohahali. Münanga mihiugu o minya gënanga o Yesus ailouku, daha maehe de amitadauru. O tau magoronaka gënanga idadi mabounu ihëmoro hababu o minya mabou-bounu gënanga. **4** Mä o Yudas Iskariot, o nyawa womatëng o Yesus iwinöniniki -- mabahaino wihukunu o Yesus -- wato, **5** "Yadodoa o minya mabou-bounu gënanga nahukunua dika de maija o tiwi haäka o ratuhu hange, dé ma tiwi nahidöaka o nyawa yomomihikinika?" **6** O Yudas wotemo hoko gënanga koigoungua hababu wahininga o mihiiki manyawa, mä hababu ünanga wotohi-tohiki. Unanga mamoi-mamoi walë manga doomu matiwi mabukuoka i gogogono unangoka. **7** Mä o Yesus wotemo, "Nimi malaika o ngoheka gënanga! Münanga modiai nënanga mangale mawange ihilungunu Ngohi. **8** O nyawa yomomihikini hokogenangika naga niahidogoronaka ngini, mä Ngohi kowali." **9** O Yahudioka manyawa manga ngöe yoihene o Yesus naga o Betaniaka, hÒ onanga yoiki dokengika. Onanga yoiki koigoungua mangale hababu o Yesus dika, mä hababu onangö yomau iwilega o Lazarus wihimomikoka o honengino. **10** Hababu gënanga o imam-imam manga häeke yomau iwitoma o Lazarusohi; **11** hababu ünanga idadi o hababu, o Yahudioka manyawa kamanga ngöe yämalaka önanga dé iwingaku o Yesusika. **12** Yarehino mawange o nyawa manga ngöe yoböaka mangale ihirame o Paskah yoihene o Yesus o ngëkomo mahidogoroinoka wameta o Yerusalem. **13** Onanga yalë o biso mahoka-hoka daha yoiki iwibuhuku Unanga, de yopöa-pöaka, "Niwigüji ma Jou Madutu! Iwihibarakatioka Unanga woboböa-böa de ma Jou Ai romanga. Iwihibarakatioka o Israeloka manga Koano!" **14** O Yesus wämäke o keledai mago moi, dé Unanga wobarenuku. La idadi itulihoka Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka: **15** "Uha nohawana, Sion mamomoholehe! Ni lega ani Koano woböa, wobarene o keledai mago moi!" **16** Oraha gënanga o Yesus iwinöniniki imangaratiuahi mata-mata gënanga. Mä ipahaika o Yesus iwihimuliaka de Toünanga aihonenge, daha önanga imahininga, hagala o nyawa yodiaioka Unangika itulihoka Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka iwikorona

Unanga. **17** Hagala o nyawa yohima-himangino maöraha o Yesus wiahoko o Lazarus wohupu o lungunino wohonengoka dé wihimomiki, gila-gila ihidöaka o hakihi mangale o hali gënanga. **18** Hababu gënanga o nyawa manga ngöe gënanga yoiki o Yesusika hababu önanga yoihene Unanga wodiaioka ihëra-hëranga gënanga. **19** O Farisioka manyawa imaketemo moi de moika, "Kia-kiaua ngone hakunu hodai! Nia mäke dika, o dunia ingodumu yoiki iwiniki Unanga!" **20** Manga hidogoronaka hagala o nyawa yoi-oiki o Yerusalemika mangale yohubayanga maöraha o rameanga gënanga, nagaö yamuruono naga o Yunanioka manyawa. **21** Onanga yoiki o Filipusika dé yato, "Riadodoto, nako yakunu, ngomi mioigo mimaka mäke de o Yesus." (O Filipus ai ahali o Betsaidaino o Galilea matonakoka.) **22** O Filipus woiki wohingahu o hali gënanga o Andreasika, dé ipaha önanga yahinoto ihiädono o Yesusika. **23** O Jesus watemo onangika, "Maöraha iböto o Nyawa manga Ngohaka iwihimulia. **24** Igoungu itiai Ahi demo nänanga: Nako o gandum o mui moi idatomua o tonakuku dé ihonenge, ënanga aha i gogogere kao mui moi dika. Mä nako o gandum mamui gënanga ihonenge, ahao ënanga ihihohoko o gandum koha amoko. **25** O nyawa yohininga manga wowango aha ihihanganga manga wowango. Mä o nyawa yodohata manga wowango o duniaka nänanga, aha yapaliara mangale manga wowango madutu dé ikakali. **26** O nyawa yomau ihileleani Ngohi kiani ihi nïki Ngohi; hupaya ihilöleleani Ngohi yakunu dede Ngohi kiaka Ngohi naga. O nyawa ihilöleleani Ngohi aha Ahi Ama wahoromati." **27** "Ahi hininga Ngohi baliha; okia kiani Ngohi totemo örahanënanga? Kiani Ngohi totemo, 'Bapa, nohihalamati Ngohi örahanënanga'? Mä hababu gënanga Ngohi toböa mangale tatagongo o hangihara örahanënanga. **28** Bapa, tohimulia Aniomanga!" Toihene o ilingi o dihanguku itemo, "Ngohi tonihimuliaka, dé Ngohi aha tonihimuliali." **29** O nyawa manga ngöe naga genangoka yoihene o ilingi gënanga. Onanga yato, "Gënanga o dotoreke!" Mä nagaö yato, "Kowali! O malaekat iwitemo Unangika!" **30** Daha o Yesus wotemo onangika, "O ilingi gënanga ni ihene, igoungua mangale Ngohi ahihali, mä mangale tingini niahali. **31** Örahanënanga maöraha iböto o dunia yahukumu; örahanënanga o dunia makuaha nänanga yaluluoka. **32** Mä

Ngohi nënanga, nako Ngohi ihituboileoka o dunia malokuoka, Ngohi aha tatauru mata-mata o nyawa Ngohino." **33** Unanga wotemo hokogënanga, mangale wohidumutu sarakia madodagi Unanga aha wohonenge. **34** O nyawa yowöe-wöe gënanga yotemo Unangika, "Imoteke tongomi mia Tita ma Buku, ma Koano Wohihohalamati aha wowango kahiado-adonika. Sarakia Ngona yakunu notemo o Nyawa manga Ngohaka kiani iwituboile, o dunia malokuoka? O nagona o Nyawa manga Ngohaka gënanga?" **35** O Yesus wohaluhu, "Duga-duga kabotinokahi dika o dararono gënanga naga ngini niahidogoronaka. HÒ, nitagi hkokia madekana o dararono gënanga kanagahi, hupaya ngini uha inibänga o huhutu. O nyawa imadagi o huhutu magoronaka, wohiorikua kiaika ünanga wakaika. **36** Niangaku o dararonika gënanga, hkokia madekana o dararono gënanga kanagahi nginioka, hupaya ngini nidadi o dararono mangoha-ngohaka." O Yesus wotemo iböto hokogënanga, Unanga genangoka de woiki dé wolukoka womahi matoko Ai diri onangika. **37** Ngaro mangöeoka ihëra-hëranga wodiai o Yesus önanga manga himangoka, önanga iwingakua Unangika. **38** Idadi okia ma Nabi Yesaya wotemoka, "Jou, o nagona yängaku tongomi mia abarika? O nagonaika anikuaha Jou nohimatoko?" **39** Hababu gënanga önanga yakunua yongaku, hababu o Yesaya wotemokali, "Ma Jou Madutu wotemo, **40** 'Ngohi tapilokoka önanga manga lako, tadiai önanga manga hininga itogowini; hupaya manga lako uha imahi öriki, de manga dibanga önanga uha imangarati. Hupaya önanga uha yolio Ngohino, la Ngohi tahitogumu önanga.' " **41** O Yesaya wotemo hokogënanga, hababu ünanga wamäkeoka Ai mulia de Ai kuaha o Yesus, dé wohidemo yakorona Unangika. **42** Ngaro hokogënanga, o nyawa manga ngöe, o Yahudioka manyawa yokokuaha manga hidogoronaka mahirete iwingaku o Yesusika. Mä onanga yobaraniuia iwingaku gënanga ihitotararonika, hababu önanga yohawana uha-uha o Farisioka manyawa yahigumalaokaua önanga yowohama o pupuji matauika. **43** Onanga iholoi yoigo yamäke o higiriri o nyawaino, ngaro de o higiriri ma Jou Madutuino. **44** Dahao o Yesus womapöaka, "O nyawa ihenigaku Ngohino, koigoungua Ngohino ünanga wohingaku, mä Unangika wohihulo-huloko Ngohi. **45** Dé o nyawa ihmäke Ngohi, iwimäke Unanga wohihulo-huloko Ngohi. **46** Ngohi toböa

o duniaka nënanga hokä o dararono, hupaya mata-mata o nyawa ihingaku-ngaku Ngohino uha yogogere o huhutu magoronaka. **47** O nyawa yoihene Tongohi ahi dodötoko, mä yamotekua änanga -- Ngohiu tihukumu ünanga. Hababu Ngohi toböa tahakimua o dunia nënanga, mä mangale tohialamati änanga. **48** O nyawa ihitila Ngohi dé yoluku yoihene Ahi demo, naga yahihaki-hakimi. O demo Ngohi tohi ado-adono gënanga, aha yahihakimi o Kiamati ma Wangeoka. **49** Hababu Ngohi totemoua, Ahi mauino mahirete; o Ama wohi huloko Ngohi, Unanga wohihipareta Ngohino okia kiani Tohi demo dé Tohiädono. **50** Dé Ngohi tohiöriki Ai pareta gënanga ihidöaka o ngango madutu dé i kakali. Ho Ngohi tohiädono hokä wohi dotokoka o Ama Ngohino."

13:1 O wange moiohi Paskah ma Wange ma Amoko, o Yesus wohiöriki maöraha yadonoka Unanga wamala o dunia nënanga de wolio Ai Amaika. Unanga wahininga hagala o nyawa yodadi Toünanga madutu o duniaka, dé Unanga tatapu wahininga önanga hiädono mabahaika. **2** O Yesus dé iwinöniniki magogiria yolomo o hutu-hutu mangolomo. O Iibilihi ihingohamikaka madibanga itotorou aihininga magoronaka o Yudas o Simon Iskariot aingohaka, mangale wihibodito o Yesus. **3** O Yesus wohiöriki o Ama wihilapahioka mata-mata o kuaha Unangika. Unanga wohiorikö, Unanga woböa ma Jou Madutuino dé aha wolio ma Jou Madutuika. **4** Hababu gënanga Unanga womaoko, Ai juba waiki, dé wohiliko o handoko Ai goronaino. **5** Iböto gënanga Unanga woguhe o akere o bokolo moi magoronaiku, dahao womuläenge waihoro manga lou iwinöniniki dé wohitoraha de o handoko wohiliko-likoino Ai goronaino. **6** Unanga womahiädono o Simon Petrusika, de wotemo, "Jou, yakunu Jou tongohi ahi lou de naihoro?" **7** O Yesus wohaluhu, "Oraha nënanga nomangaratiua okia Ngohi tadiai nënanga, mä ahao ngona nomangarati." **8** "Uha, Jou," wotemo o Petrus o Yesusika, "Hakali-kali uha Jou, naihoro tongohi ahilou!" Mä o Yesus wohaluhu, "Nako Ngohi toni ihorua, ngona koiwa ani dodoxanga dede Ngohi." **9** O Simon Petrus wato, "Nako hokogënanga, Jou, uha duga-duga katongohi ahilou mä tongohi ahigama dé ahihaekö!" **10** "O nyawa imaohikoka, yotebinoka mata-mata," o Yesus

witemo o Petrusika. "Unanga ngaro uha womatebinoli; sawaliua ailou. Ngini nënanga nitebinoka, mä mata-mataua." (**11** O Yesus wohiorikoka o nagona aha iwihibodito. Gënanga mangale Unanga wotemo, "Ngini nënanga nitebinoka, mä mata-mataua.") **12** O Yesus wäihoro önanga manga lou iböto, Unanga womahi noakali Ai juba dé wogogerokali. Daha Unanga watemo onangika, "Nimangarati ngini okia aha ipahaino Ngohi todiaioka nginika? **13** Ngini nihiahoko Ngohi o Guru dé o Jou. Dé igoungu hokogënanga. **14** Nako Ngohi hokä nia Jou dé nia Guru taihoro nialou, nginiö kiani nimakihoro nialou. **15** Ngohi tohidöaka o dulada nënanga nginika, hupaya nginiö niadai okia Ngohi tadiaioka nginika. **16** Igoungu itiai Ahi demo nënanga: womatëng o gilaongo iholoiua wolamoko de aituanga, dé womatëng o huhuloko iholoiua de iwhohulo-huloko. **17** Nako ngini nihiörökoka mata-mata nënanga, niutumu ngini nako niadai. **18** Okia totemo nënanga, igoungua inidäene ngini mata-mata. Ngohi tohiöriki o nagona honanga Ngohi tairikoka. Mä okia itulihoko Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka, kiani idadi, enagënanga 'O nyawa yolomo dede Ngohi, aha ihilawani Ngohi.' **19** O hali gënanga tohiadonoka nginika örahanënanga, koidadiuahi ma, hupaya nako o hali gënanga damä imadadi, ngini aha ningaku Ngohila Unanga ihihetongo, NGOHI NAGA. **20** Igoungu itiai Ahi demo nënanga: O nagona yatarima o nyawa Ngohi tahulo-huloko, önanga ihitarima Ngohi. Dé o nagona ihitarima Ngohi, iwitarima Unanga wohihulo-huloko Ngohi." **21** O Yesus wotemo iböto hokogënanga, Unanga duru iwitora. Daha Unanga wotemo, "Igoungu itiai Ahi demo nënanga: O nyawa womatëng niahidogoronaka ngini aha wohihibodito Ngohi." **22** Iwinöniniki kaimakupulono moi de moi de duru yohëranga, karana ihiorikua Ai dungutu o nagonaika. **23** Winöniniki wihohtininga o Yesus yogogere imadatekuku de o Yesus. **24** O Simon Petrus wikulabete unangika, hupaya ünanga woleha o Yesusika o nagonaika madungutu. **25** Winöniniki gënanga womahitigi o Yesusika, dé woleha, "O nagona ünanga, Jou?" **26** O Yesus wohaluhu, "O nyawa Ngohi tihidöaka o roti, Ngohi tatonoka o udo-udomo magoronauku, geünanga manyawa." O Yesus walë o roti o luiti moi, watono o udo-udomo magoronauku; daha wihidöaka o Yudasika o Simon Iskariot

aingohaka. **27** De madataitoka o Yudas wodahongo o roti gënanga iböto, o Ibilihi iwohama aihininga magoronaika. Daha o Yesus witemo unangika, "Nadiai itaiti okia nomau nadiai." **28** O nyawa moiuaö onangino yogogeruku yolomo genangoka imangarati yadodoa o Yesus witemo hokogënanga o Yudasika. **29** Utunaga yatobote o Yesus wihuloko o Yudas woija okianaga iparalu mangale o rame gënanga, ekola wahidöaka o tiwi mahuhutulu o huha manyawaika -- hababu o Yudas naga wasö to önanga manga tiwi mabuku. **30** O Yudas wodahongo iböto o roti gënanga, ünanga gila-gila wohupu. O wange yohutuoka. **31** O Yudas woikoka, o Yesus watemo, "Orahanënanga o Nyawa manga Ngohaka iwihimulia, dé ma Jou Madutu iwihimulia mangale Unanga. **32** Nako ma Jou Madutu iwihimulia mangale Unanga, Unangö aha iwihimulia ma Jou Madutu mangale Ai diri mahirete. Iholoi idogo ma Jou Madutu aha wi himulia de madataitoka. **33** Ahi ngoha-ngohaka, Ngohi aha totedekanokaua Togogerohi dede ngini. Ngini aha nihilingiri Ngohi, mä hökä Ngohi totemoka o Yahudioka yakokuahaika, hoko genangoli Ngohi totemo nginika; o ngii Ngohi to oi-oikika, ngini niakunua niädono. **34** O pareta mahungi Ngohi tinihidöaka nginika: Nima tekehininga moi de moi. Hökä Ngohi tini hininga ngini, hökä genangö, ngini kiani nimatekehininga. **35** Nako ngini nima teke hininga o nyawa mata-mata aha ininäko ngini, nihinöniniki Ngohi." **36** "Jou, Jou nomau kiaika noiki?" o Simon Petrus wileha o Yesusika. O Yesus wohaluhu, "Kiaika Ngohi toiki, ngona nakunua nohiniki örahanënanga. Maduruino ngona aha nohi niki Ngohi." **37** O Petrus wolehaokali, "Jou, yadodoa ngohi takunua toniniki Jou örahanënanga?" "Ngohi toigo tohonenge mangale Ngona Jou!" **38** O Yesus wibaluhu, "Igoungu ngona noigo nohonenge mangale Ngohi? Nohioriki, o kuru-kuru ihorenuaahi, ngona mahange i böto notemo, ngona nohinäkoua Ngohi!"

14:1 O Yesus watemo onangika, "Uha niahininga ibaliha." "Niwi ngaku ma Jou Madutu, dé nihingaku Ngohino. **2** Tongohi ahi Ama Ai tauoka, naga kahangöe o gogere mangi. Ngohi toiki genangika, tohidiae tingini niangi. Ngohi aha takunua totemo hokogënanga nginika, hökä nako

gēnanga hokogenangua. **3** Nako Ngohi toikoka tohidiai tingini niangi, Ngohi aha tolio dé Tini ngoho ngini, hupaya kiaka Ngohi naga, genangokaö ngini naga. **4** O ngi Ngohi to oi-oikika, ngini nihi öriki mangëkomo." **5** Daha o Tomas wotemo o Yesusika, "Jou, ngomi mihiöríkua kiaika Jou noiki, sarakia ngomi mihiöríki mangëkomo?" **6** O Yesus wibaluhu, "Ngohi o ngëkomo mangale iwinäko ma Jou Madutu dé yamäke o ngango. O nyawa moiua yakunu yaika o Amaika, nako kodede Ngohiu. **7** Hokä nako ngini nihinäko Ngohi, marai ngini aha niwinäko Tongohi Ahi Amaö. Orahanënanga ngini niwinäkoka Unanga, dé niwimäkeoka Unanga." **8** O Filipus wotemo o Yesusika, "Jou, nomihi matoka o Ama gēnanga ngomino, hupaya ngomi iholoi miwinäko." **9** Mä o Yesus wibaluhu, "Hoko gēnanga madekana Ngohi dede ngini, dé ngona kanohinäkouahi Ngohi, Filipus? O nyawa ihi mäkeoka Ngohi iwimäkeoka o Ama. Sarakia ngona yakunu notemo, 'Nomihi matoka o Ama ngomino'?" **10** Filipus! Ngona kano ngakuahi, Ngohi kamoi de o Ama, dé o Ama kamoi de Ngohi? Okia Ngohi totemoka nginika, Ngohi totemoua Ahi dirino mahirete. O Ama wotatapu kamoi dede Ngohi, Unanga womanarama mata-mata gēnanga. **11** Nongaku Ngohino, Ngohi kamoi de o Ama, dé o Ama kamoi de Ngohi. Ekola makuranguku, nongaku hababu okia Ngohi tadiaioka. **12** Igoungu itiai Ahi demo nënanga: O nyawa yongaku Ngohino, aha yadiai okia Ngohi tadiaioka, -- de Unanga aha wadiai iholoi ilamokoli -- hababu Ngohi toiki Ahi Amaika. **13** Dé okia dika ngini nigahoko de Tongohi ahiromanga, gēnanga aha Ngohi tadiai mangale ngini, hupaya o Ama iwihiimulia mangale o Ngohaka. **14** Okia dika ngini nigahoko de Tongohi ahi romanga, aha Ngohi tadiai." **15** "Nako ngini niihininga Ngohi, ngini aha nihidagi hagala Ahi pareta tongohi. **16** Ngohi aha togahoko o Amaika, dé Unanga aha winihidöaka nginika o Roriwo mahomoa, aha wogogere dede ngini kahi ado-adonika. **17** Unanga gēnanga ma Jou Madutu ai Womaha aha ihimatoko ma Jou Madutu aidiai. O dunia iwitarimaua Unanga, hababu iwimäkeua ekola iwinakoua. Mä ngini niwinäko Unanga, hababu Unanga wogogere dede ngini dé aha kamoi dede ngini. **18** Ngohi aha tinimalaikaua ngini hokä o gohihi. Ngohi aha toböa nginika. **19** Mahou kabotinokahidika o dunia aha ihmäke okaua

Ngohi. Mä ngini aha nihimäke Ngohi. De hababu Ngohi towango, nginiö aha niwango. **20** Nako yadono o wange gënanga, ngini aha nihiöriki Ngohi kamoi de o Ama, ngini kamoi de Ngohi, dé Ngohi kamoi de ngini. **21** O nyawa yatarima hagala Tongohi ahipareta de yadiai, ünanga wohihininga Ngohi. Tongohi ahi Ama aha wahininga o nyawa ihihohininga Ngohi. Ngohiö aha tahininga o nyawa gënanga dé tomahimatoko Ahi diri Ngohi unangika." **22** O Yudas (o Yudas Iskariotua) woleha o Yesusika, "Jou, yadodoa Jou nomau nomahimatoko Ani diri ngomino dé o duniaika kowali?" **23** O Yesus wibaluhu, "O nyawa ihihininga Ngohi, aha yamoteke Tongohi ahi dodötoko. Ahi Ama aha wihininga ünanga. Ahi Ama dé Ngohi aha miböa unangika dé migogere dede ünanga. **24** O nyawa ihihiningaua Ngohi, yamotekua Tongohi ahidodötoko. O dodötoko ngini ni ihe-ihene gënanga, Ngohi okaua, mä Ahi Amaino wohihulohuloko Ngohi. **25** Mata-mata gënanga Ngohi tahetongo nginika hokokia madekana ngini dede Ngohi. **26** Mä ma Jou Madutu ai Womaha, o Roriwo aha wahuloko Ahi Ama de Tongohi Ahi romanga, ënanga aha inidotoko ngini hagala mata-mata, dé inihihohininga ngini aha mata-mata, Ngohi tinihi ngahu-ngahuoka nginika. **27** O dame Ngohi tini gumala nginika. Ahi dame Ngohi mahirete, Ngohi tinihidöaka nginika. Ngohi tinihi döaka gënanga hokä o duniaua inihidöaka nginika. Uha nibaliha, uha nihawana. **28** Ngini ni ihenoka Ngohi totemo, 'Ngohi aha toiki, mä Ngohi aha toboali nginika'. Nako ngini nihihininga Ngohi, ngini aha nimören Ngohi toiki o Amaika, hababu ma Ama iholoi wolamoko dede Ngohi. **29** Orahanënanga, Ngohi tohingahu nginika, ngaro mata-mata koidadiuahi, hupaya nako de imadadi, ngini aha ningaku. **30** Ngohi aha totemokaua iholoi iwöe dede ngini, hababu yadonoka maöraha o dunia nënanga makuaha iböa. Mä enanga yakuahaua Tongohi Ahi diri. **31** Ngaro mata-mata gënanga kiani idadi hupaya o dunia yamäo Ngohi tihininga o Ama dé Tadiai hagala wohihiparetaka o Ama Ngohino. Aa, niaino, ngone homa jobo de o ngï nënanga."

15:1 O Yesus wotemoli, "Ngohi o angguru maröehe madutu, dé Ahi Ama naga o dumule madutu. **2** Moi-moi majaga Ngohioka iohohokua, yaoto

yatobiki, dé moi-moi majaga ihoohoko yapoporo mahoka dé yatebini hupaya iholoi iwöeoli mahohoko. **3** Ngini nitebinoka karana o dodötoko Ngohi tohidöaka nginika. **4** Nitatapu nirimo dede Ngohi, dé Ngohiö aha totatapu torimo dede ngini. Majaga mahirete yakunua ihoohoko, kokiani nako ënanga itatapu maröehika. Hokogenangö ngini duga-duga yakunu nihohoko, nako nitatapu nirimo dede Ngohi. **5** Ngohi o angguru maröehe, dé ngini majaga-jaga. O nyawa yotatapu yorimo de Ngohi, dé Ngohi dede önanga aha yohohoko iwöe; hababu de kode Ngohiua, okia-kiaua ngini niakunu niadai. **6** O nyawa yotatapua yorimo dede Ngohi, aha yäumo hokä o jaga, daha idadi itoolenge. Jaga-jaga hokogënanga aha yatoomu dé yaumo o uku magoronaika, daha youku. **7** Nako ngini nitatapu nirimo dede Ngohi dé Tongohi ahidodötoko igogere niahininga magoronaka, nigahoko o Amaika okiadika ngini niamau, niagogahoko gënanga aha ihi totomo. **8** Nako ngini nia hohoko iwöe, Ahi Ama iwihimulia; dé de hokogënanga ngini igou-goungu nidadi nihinöniniki Ngohi. **9** Hokä o Ama wohihininga Ngohi, hokogenangö Ngohi tinihininga ngini. Kiani ngini nitatapu niwango hokä o nyawa Ngohi tahohininga. **10** Nako ngini nihidagi Ahi pareta-pareta, ngini tatapu nisetia Tongohi ahidoraika, hokä imatero Ngohi tatapu tosetia Tongohi ahi Ama Ai doraika hababu Tohi dagi Ai pareta-pareta. **11** Mata-mata nënanga Ngohi tinihingahu nginika, hupaya Ahi mörene naga niahininga magoronaka, dé niamören idadi iahumu. **12** Nënanga Tongohi ahipareta: nimateke hininga moi de moi, hokä imadäene de Ngohi tinihininga ngini. **13** O nyawa duru yahininga manga hoba-hobata gangala o nyawa ihidöaka manga wowango mangale önanga. **14** Ngini ganga Tongohi ahihoba-hobata, nako ngini niadai okia Ngohi tinihipareta nginika. **15** Ngini, Ngohi tiniahokokaua o gilaongo, hababu o gilaongo wohiorikua okia wamanarama aituanga. Ngini Ngohi tiniahoko hobata, hababu mata-mata Ngohi toihene Ahi Amaino, Ngohi tinihi ngahuoka nginika. **16** Nginiua nihiiriki Ngohi. Ngohi tiniiriki ngini, dé Tinihuloko ngini nioiki mangale nihohoko iwöe -- o hohoko-hohoko yakunua ibinaha. Ma Ama aha winihidöaka nginika okia dika ngini nigahoko Unangika de Tongohi ahiromanga. **17** Nenangala Ahi pareta nginika: Nima tekehininga moi de moika." **18** "Nako o dunia inidohata

ngini, niohininga Ngohi iholoi ihiraka ihidohata dunia. **19** Hokä nako ngini todunia, ngini aha inihininga o dunia hokä toënanga. Mä Ngohi tiniirikoka o duniaino nënanga, hÒ ngini toduniaokaua. Hababu gënanga o dunia inidohata ngini. **20** Niohininga okia Ngohi totemoka nginika, 'O gilaongo iholoiua wolamoko de aituanga.' Nako önanga ihianiayaoka Ngohi, önanga aha inianiaya nginiö. Nako önanga yamoteke Tongohi ahi dodötoko, onangö aha yamoteke tinginiö niadodötoko. **21** Mata-mata gënanga aha önanga yodiai inihihimanga nginika, hababu ngini nihinöniniki Ngohi, hababu önanga iwinäkoua Unanga wohihöhulo-huloko Ngohi. **22** Hokä nako Ngohi toböaua dé tohidemoua mata-mata gënanga onangika, önanga yobaradohaua. Mä örahanënanga önanga koiwaka manga hababu mangale to önanga manga baradoha. **23** O nyawa ihidohata Ngohi, iwidoahata Ahi Ama. **24** Hokä nako manga hidogoronaka önanga Ngohi tadiaiuu okianaga komaiwahi yadiai o nyawa mahomoa, önanga yobaradohaua. Mä örahanënanga önanga yamäkeoka okia Ngohi tadiaioka, dé önanga ihidohata Ngohi yaoa Tongohi ahi Amaö. **25** Mä kiani hokogënanga iböto hupaya idadi okia itulihoka toänanga manga Tita ma Buku magoronaka, enagënanga: 'Onanga ihi dohata Ngohi koiwa mahababu.' **26** Ngohi aha tihuloko nginika o Roriwo ma ahali Ahi Amaino. Unangala o Womaha aha wohimatoko o diai mangale ma Jou Madutu. De nako Unanga woböa, Unanga aha wohidöaka o hakihi mangale Ngohi. **27** Dé nginiö kiani nihidöaka o hakihi mangale Ngohi, hababu ngini dede Ngohi horimoika kamahirahi.

16:1 Mata-mata gënanga Ngohi tinihingahuoka nginika hupaya ngini uha nisetiaokaua. **2** Ngini aha inihihupu o puji matau-tauoka. Dé aha iböa maöraha o nyawa initoma ngini, önanga aha yatobote gënanga o leleani moi ma Jou Madutuika. **3** Onanga yodiai gënanga nginika, hababu önanga iwinäkouahi o Ama, yaoa Ngohi. **4** Mä örahanënanga Totemo gënanga nginika, hupaya nako gënanga imadadi aha, ngini niohininga Ngohi tinihi ngahuoka nginika." "Kamamulaengohi o hali nënanga Tinihingahua nginika, hababu Ngohi kadede nginiohi. **5** Maöraha nënanga Ngohi aha toiki Unangika wohihulo-huloko Ngohi; dé moiua ngini nileha kiaika

Ngohi toiki. **6** Orahanënanga niahininga idadi idogo iduka, karana Ngohi totemo o hali nënanga nginika. **7** Mä Ngohi totemo nginika de madiai: Iholoi yaoa mangale ngini, nako Ngohi toiki; hababu nako Ngohi toikua, o Roriwo gënanga aha iböaua nginika. Mä nako Ngohi toiki Ngohi aha Tihuloko Unanga nginika. **8** Nako Unanga woböa, Unanga aha wohimatoko o duniaika mamangarati madiai, mangale o baradoha, okiaoka madiai, dé ma Jou Madutu aihukumanga. **9** Unanga aha winihimatoko ihenakua Ngohino ganga o baradoha; **10** Ngohi itiai, karana Ngohi toiki o Amaika dé ngini aha nihimäkeokaua Ngohi; **11** dé ma Jou Madutu womulaengoka wahukumu, hababu o dunia makuaha nënanga wahukumoka. **12** Mangöeohi Ngohi tomau tinihingahu nginika, maöraha nënanga ngini niakunuahi niatarima. **13** Mä nako o Womaha gënanga iböa, enagënanga Unanga wohimatoko o diai mangale ma Jou Madutu, ngini aha inituda mangale nianäko mata-mata o diai. Unanga aha wotemoua Ai dirino mahirete, ma wohidemo okia woienoka, dé Unanga aha winihingahu nginika okia aha idadi o wange maduruino. **14** Unanga aha wohihimulia Ngohi, hababu okia wohiadono nginika, watarima Ngohino. **15** Mata-mata naga Ahi Amaka ganga ka Tongohi madutu. Hababu gënanga Ngohi totemo okia o Womaha wohiadono nginika, yatarima Ngohino." **16** "Oraha mahuhutulokahi dika, ngini nihimäkeokauli Ngohi, dé oraha mahuhutulokahiali dika ngini aha nihimäke Ngohi." **17** Yamuruono naga iwinöniniki o Yesus yomuläenge imake leha moi de moika, "Okia madungutu Unanga wotemo ngoneino: 'Oraha mahuhutulokahi dika, ngini nihimäke okauali Ngohi, dé oraha mahuhutulokahiali ngini aha nihimäke Ngohi'? De okiali Ai dungutu de: 'Ngohi toiki o Amaika'?" **18** Onanga yoleha gila-gila, "Okia mamangarati, 'öraha mahuhutulu'? Ngone homangaratiua Unanga wotemo mangale okia!" **19** O Yesus wohioriki önanga yomau iwileha Unangika. HÒ Unanga watemo, "Kangano Ngohi totemoka, 'Oraha mahuhutulokahi dika, ngini aha nihimäke Ngohi'. Gënanga ngini nialeha niahidogoronaka? **20** Ningaku, ngini aha niari dé nidodora, mä o dunia aha imörrene. Ngini aha niahininga ihuha, mä niahuha gënanga aha ingali idadi o mörene. **21** Nako o ngoheka momatëngó itigioka momagilianga, münanga amihininga ihuha,

hababu maöraha yadonoka münanga mohangihara. Mä hokogënanga amingohaka ima kilauoka, o ngoheka gënanga aha mawohangoka amihangihara karana ami mörene o nyawa moi o ngohaka imakilauoka o duniaino. **22** Hoko genangoli de ngini: Orahanënanga ngini niahininga ihuha, mä Ngohi aha homaka mäkeoli dede ngini, niahininga aha imörene; dé moiua o nyawa yakunu yalë niamörene gënanga niahiningaka. **23** O wange gënanga, ngini aha nileha okia-kiakaua Ngohino. Ningaku: Okia dika ngini nigahoko o Amaika de Tongohi Ahi romanga, gënanga aha winihidöaka o Ama nginika. **24** Hiädono öraha nënanga ngini nigahokuahi okia naga de Tongohi Ahi romanga. Nigahoko, ngini aha niatarima, hupaya niamörene itotomo." **25** "Mata-mata nënanga Ngohi totemoka nginika de o hittero. Mä aha iböa maöraha, Ngohi tapäke okaua o hittero, mä tohidemo tohitotararonuku nginika mangale o Ama. **26** Orahagënanga ngini aha nigahoko o Amaika de Tongohi Ahi romanga; nihiöriki, Ngohi aha togahokokaua o Amaino mangale ngini, **27** hababu o Ama mahirete winihininga ngini. Unanga winihininga ngini hababu ngini niihininga Ngohi, dé ningaku Ngohi toböa ma Jou Madutuino. **28** Igoungu Ngohi ahi ahali o Amaino, dé Toböaka o dunia magoronaka. Mäoraha nënanga Ngohi tamala o dunia mangale tolio o Amaika." **29** Daha iwinöniniki o Yesus yotemo Unangika, "Orahanënanga Jou notemo nohi totararonika dé napäkeua o hittero, **30** dé ngomi mihiöriki Jou nohiöriki hagala mata-mata. Iparaluua kao nyawa moiö de inileha okia honanga ngonaika Jou. Hababu gënanga ngomi mingaku Jou noböa ma Jou Madutuino." **31** O Yesus wabaluhu önanga, "HÒ ningaku ngini örahanënanga? **32** Niohohininga! Maöraha aha iböa, de iböaka, ngini aha hohinihikokabarihi. Ngini aha nilio niatauika moi-moi dé nihidogumalaika Ngohi tomatëngoka. Mä Ngohi tomatëngookaua hababu o Ama naga dede Ngohi. **33** Mata-mata nënanga Ngohi tahetongoka hupaya ngini niamäke o dame hababu ngini kamoi dede Ngohi. O duniaka ngini aha nihangihara. Mä nihibitumu niahininga! Ngohi tautumoka o dunia!"

17:1 Ipaha wotemo hokogënanga, o Yesus womamataga o dihangile dé wotemo, "Ama, örahanënanga yadonoka maöraha. Nihimulia Ani

Ngohaka, hupaya Ani Ngohakö wonihimulia Ama. **2** Ama nohihidöakoka o kuaha o umati o nyawa mata-mata o Ngohakika, hupaya Unanga wahidöaka o ngango madutu dé i kokakali o nyawa mata-mataika, Ama nihidöa-döakoka Unangika. **3** Nënanga o ngango madutu dé ikokakali; hupaya o nyawa ininäko Ama Jou Madutu madiai nomadinga-dingakoka dé iwinäko o Yesus Kristus, Ama nihulo-hulokoka. **4** Ngohi tonihimuliaka Ama o dunia nënanga malokuoka, dé tabötoka o manarama, Ama nohihidöa-döakoka Ngohino. **5** Ama! Orahanënanga Ngohi tonihimulia Amaika, de o mulia Tongohi madutu imakiniki de Ngona Ama kao dunia nënanga idadiö de kowahi. **6** Ngohi tonihinäkoka Ama hagala o nyawaika o duniaino nënanga, Ama nohihidöa-döakoka Ngohino. Onanga ganga kato Ngona Ama, dé Ama nohihidöa-döakoka önanga Ngohino. Onanga yamotekoka Anidemo Ama. **7** Orahanënanga önanga ihiöriki mata-mata Ama nohidöakoka Ngohino ma ahali Ngonaino Ama. **8** Ngohi tohi adonoka onangika Anidemo Ama nohidöa-döakoka Ngohino; dé onanga yatarimaka. Onanga ihiöriki de madiai Ngohi toböa Amaino dé onanga yongaku Ama nohihuloko Ngohi. **9** Ngohi toma niata mangale önanga. Ngohi toma niatua mangale o dunia mä mangale hagala o nyawa Ama nohihidöa-döakoka Ngohino, hababu önanga ganga kato Ngona Ama. **10** Mata-mata kato Ngohi, ganga kato Ngonaö Ama; dé mata-mata Tongona Ama, ganga kato Ngohiö. Ngohi ihihimulia önanga manga hidogoronaka. **11** Orahanënanga Ngohi toböa Ngonaika Ama. Ngohi togogerokaua o duniaka; mä onanga naga o duniaka. Ama notebi-tebini! Nagöana önanga de Ani romanga makuaha Ama, enagënanga Ani romanga Ama nohidöakoka Ngohino -- hupaya önanga yodadi kamoi, hokä imatero Ama dé Ngohiö kamoi. **12** Maöraha Ngohi kadede onangohi, Ngohi tägoanoka önanga de Ani romanga makuaha Ama -- Ani romanga nohihidöa-döakoka Ngohino. Ngohi tagoanoka önanga dé kao nyawa moiö de önanga yohihangua sowaliua ünanga igoungu kokiani wohihangoka; hupaya de gënanga idadi okia itulihoka Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka. **13** Orahanënanga Ngohi toböa Amaika. Mata-mata nënanga Ngohi totemoka maöraha Ngohi kao duniakah; hupaya önanga yamäo yaomanga de Ahi mörene. **14** Ngohi tahiadonoka onangika Ani demo Ama, dé o dunia

yadohata önanga, hababu önanga koto duniaua hokä imatero Ngohiö toduniaua. **15** Ngohi togahokua hupaya Ama nalë önanga o duniaino nënanga, mä Ngohi togahoko hupaya Ama nagöana önanga o Dorouino. **16** Ka ima tero mahali hokä Ngohi toduniaua, onangö toduniaua. **17** Nahi dadi önanga, kato Ngona Ama madutu noma dinga-dingakoka o diai; Ani demo Ama gënanga o diai. **18** Hokä Ama nohihulokoka o duniauku, hoko genangö Ngohi tahuloko önanga o duniaika. **19** Mangale to önanga manga wowango mahidoku, Ngohi toma hilapahi Ahi diri hokä Tongona madutu Ama, nomadinga-dingakoka hupaya onangö yodadi kato Ngona madutu Ama nomadinga-dingakoka de mangëkomo o diai. **20** Mangale ka onangua nënanga dika Ngohi toma niata. Ngohiö tomaniata mangale hagala o nyawa aha ikingaku Ngohino de to önanga manga hakihì nënanga. **21** Ngohi togahoko, Ama hupaya önanga mata-mata yodadi kamoi, hokä Ama kamoi dede Ngohi, dé Ngohi dede Ngona Ama. Tanu önanga yodadi moi dede ngone, hupaya o dunia yongaku Ama nohihulokoka Ngohi. **22** Ngohi tahidöakoka onangika o mulia Ama nohihidöa-döakoka Ngohino, hupaya önanga yodadi moi, hokä ima tero Ngoneö kamoi; **23** Ngohi dede önanga, dé Ama dede Ngohi; hupaya önanga igou-goungu kamoi. O dunia aha ihiöriki Ngona Ama nohihuloko Ngohi, dé Ama nahininga önanga hokä Ama nohihininga Ngohi. **24** Ama, Ngohi toigo hupaya önanga, Ama nohihidöaka Ngohino, naga dede Ngohi o ngï kiaka naga Ngohi, hupaya önanga yamäke Tongohi Ahi mulia; enagënanga Ani mulia Ama nohihidöa-döakoka Ngohino, hababu Ama nohihininga Ngohi o dunia kai dadiö dekowahi. **25** Ama noadi-adili! O dunia ininäkoua Ama, mä Ngohi toninäko Ama; dé hagala o nyawa nënanga ihiöriki Ama nohihuloko Ngohi. **26** Ngohi tahimatokoka Ani romanga Ama onangika; dé Ngohi aha gila-gila todiai hokogënanga, hupaya Ani dora Ama Ngohino itatapu manga hininga magoronaka dé Ngohi kamoi dede önanga."

18:1 Hokogënanga o Yesus woma niata iböto, Unanga de iwinöninïki yoiki yatobongo o Kidron ma Ngairi. Genangoka naga o dumule moi, dé o Yesus de iwinöninïki yowohama o dumuleika gënanga. **2** O Yudas

wohininga dorou gënanga, wohiöriki o ngi gënanga; hababu o Yesus mamoi-mamoi imatoomu genangoka de iwinöniniki. **3** O Yudas woiki o ngi ika gënanga de waao o duduono moi o tentara Romawi dé yamuruono naga ma Jou Madutu ai Tau magogöana yamäke o huhuloko o imam-imam manga häekino dé o Farisioka manyawaino. Onanga imagao o daë, o lantera dé o oboro. **4** O Yesus wohiöriki mata-mata aha idadi Ai dirika. HÒ Unanga womahi tigi hagala o nyawaika gënanga dé waleha, "Ngini nialingiri o nagona?" **5** Onanga yohaluhu, "O Yesus o Nazaret manyawa." O Yesus wato, "Ngohila Unanga." O Yudas wohininga dodorou womaokoino genangoka dede önanga. **6** Maöraha o Yesus watemo onangika, "Ngohila Unanga," önanga mata-mata yodohuku dé yoruba o tonakuku. **7** Mamoioli o Yesus waleha onangika, "Ngini nialingiri o nagona?" Onanga yohaluhu, "O Yesus Nazaret manyawa." **8** O Yesus wato, "Ngohi totemo iböto Ngohila Unanga." "Dé nako igoungu Ngohi ngini nihilingiri, niamalaika önanga mahomoa nënanga yoiki." (**9** De wotemo hoko gënanga, imadadi okia o Yesus wohidodemo iböto ngaro kowahi de gënanga: "Ama, o nyawa Ama nohihidöa-döakoka Ngohino, kao nyawa moiö de yohihangua.") **10** O Simon Petrus womagaoino o oworo moi, warahuku dahan wioto o imam womomulia aigilaongo hiädono ipageloka aingauku manirakoka. O gilaongo gënanga airomanga o Malkus. **11** O Yesus wotemo o Petrusika, "Nohi ngohamoli anioworo maharunguku! Okia ngona napikiri Ngohi aha taokerua o hangihara magalahi o Ama wohihidöakoka Ngohino?" **12** Daha o Romawi matentara de manga baluhu dé o Yahudioka yagöa-göana iwitagoko dé iwiliko o Yesus. **13** Madodihiraka önanga iwiao o Yesus wihimanga o Hanas, o Kayafas aitoroa. O Kayafas ganga o imam womomulia o taongo gënanga. **14** Dé unangala wanasihatoka o Yahudi manyawa yokokuaha, iholoi yaoa o nyawa womatëngö wohonenge mangale o hoana yongodumu. **15** O Simon Petrus dé womatëngö iwinöniniki mahomoa iwiniki o Yesus. Wonöniniki mahomoa nënanga winäko ma imam womomulia; hÒ unanga witomoteke wowohama dede o Yesus ma imam womomulia aitau malöaika, **16** ma o Petrus wotamä maporetoka, o ngoranoka. Winöniniki mahomoa gënanga woiki wohupu

dé womi temo o ngoheka molöleleani o ngorana magogöana, daha wiao o Petrus wihingohama magoronaika. **17** O ngoheka molöleleani o ngorana magogöana gënanga mitemo o Petrusika, "Hei, koigoungua ngonaö o nyawa ninöniniki o nyawa gënanga?" "Kowali," o Petrus wohaluhu. **18** O öraha gënanga o alo kohamäta, hÒ yolöleleani dé yogo göa-göana imadofoile o uku dé onanga imarauku genangoka. O Petrus woiki genangika dé womaokino womarauku dede önanga. **19** O imam womomulia wileha o Yesus mangale iwinöniniki dé mangale Ai dodötoko. **20** O Yesus wohaluhu, "Ngohi hoko genangika totemo tohitararonuku o nyawa yowöe-wöe manga himangoka. Ngohi hokogenangika tadotoko o puji matau-tauoka dé ma Jou Madutu ai Tauoka, o ngi Yahudioka manyawa biaha ima totoomu. Komaiwahi Ngohi totemo okia naga de toma ngiu-ngiunu. **21** HÒ yadodoa Tuanga nohi leha Ngohi? Naleha önanga yoihe-ihenoka Ngohi tadotoko. Maraioka önanga ihiöriki okia Ngohi totemoka." **22** Maöraha o Yesus wotemo hokogënanga, womatëngó wogo göa-göana genangoka wipoka dé wato, "Duru nobarani, Ngona notemo hokogënanga ma imam womomuliaika!" **23** O Yesus wohaluhu, "Nako Ngohi totemo okianaga moi ihowono, nahetongo nenangoka okia mahowono! Mä nako Ngohi totemo gënanga igoungu itiai, yadodoa ngona nohipoka Ngohi?" **24** Dahao o Hanas wahuloko o nyawa iwiao o Yesus de aililikoka ma Imam womo Muliaika o Kayafas. **25** O Simon Petrus kawoma okoinohi womarauku genangoka. O nyawa yotemo unangika, "Koigoungua ngonaö ninöniniki o nyawa gënanga?" Mä o Petrus womahi pongono wato, "Kowali!" **26** O nyawa womatëngó ma imam womomulia aigilaongo, enagënanga o riadodoto de o nyawa aingauku waoto-oto o Petrus, wato, "Koigoungua ngohi tonimäkeoka ngona o dumuleoka gënanga dede ünanga?" **27** Daha o Petrus wihi pongonoli, "Kowali," -- dé maöraha duru ima kokoronaika gënanga o kuru-kuru ihorene. **28** Duru ngoru-ngoruminohi önanga iwiao o Yesus o Kayafas aitauoka de magubernur aikadatoika. O Yahudioka manyawa mahirete yowohamua o kadato magoronaika, hupaya önanga uha yodadi yopeseke imoteke o agama madodagi, hababu önanga yomau yaniki yolomo o Paskah mangolomoka. **29** Karana gënanga o Pilatus woiki wohupu

onangika dé waleha, "Okia nia galaki o nyawa ne Unangika?" **30** Onanga yohaluhu, "Hohiade Unanga koiwa Ai howono, ngomi aha miwiaoua ma Bapa Gubernurika." **31** O Pilatus watemo onangika, "Niwi lë Unanga de niwi hakimi Unanga imamoteke niahukumu mahirete!" Mä o Yahudioka manyawa gënanga yohaluhu, "Ngomi yakunua miahukumu o nyawa yohonenge." (**32** Nënanga idadi hupaya iganapu okia o Yesus wotemoka yadäene madodagi Unanga aha wohonenge.) **33** O Pilatus wowohamoli ai kadatoika dé wiahoko o Yesus, dahao wileha, "Boteka Ngona o Yahudioka manyawa manga koano?" **34** O Yesus wohaluhu, "Okia aniloleha nënanga ngonaino mahirete ekola naga o nyawa mahomoa inihingahuoka ngonaika mangale Ngohi?" **35** O Pilatus wohaluhu, "Bote ngohi o Yahudioka manyawa? Inihi lolapahi Ngona ngohino ganga Ani nyawa mahirete dé o imam-imam manga häeke. Okia Ngona nodiaioka?" **36** O Yesus wotemo, "Ngohi ahi pareta o duniainoua nënanga. O demo maade nako Tongohi ahipareta o duniaino nënanga, Tongohi ahi nyawa aha yalawani hupaya Ngohi uha ihihilapahi o Yahudioka yokokuahaika. Mä igoungu Tongohi ahi pareta o duniainoua nënanga!" **37** O Pilatus wileha Unangika, "Nako hokogënanga, Ngona o koano?" O Yesus wohaluhu, "Ngona notemoka Ngohi nënanga o koano. Ngohi tomakilau dé toböa o duniaka mangale madumutu moi, enagënanga tohidöaka o hakihi mangale o diai. O nyawa o diaino gënanga ihihigihene Ngohi." **38** O Pilatus wileha Unangika, "Okia mamangarati o diai?" Daha o Pilatus wohupuoli ai kadatoino dé watemo o Yahudi manyawaika, "Ngohi tamäke okia-kiaua Ai howono Unangoka. **39** Mä imoteke niabiaha, ngohi kiani tihilapahi o hohowono manyawa womatëng o Paskah ma Wange ma Amokoka. Nioigo ngini hupaya ngohi tihilapahi o Yahudioka manyawa manga koano mangale ngini?" **40** Onanga yohaluhu de ima pöa-pöaka, "Kowali, uha Unanga, mä o Barabas!" (O Barabas ganga o nyawa moi wo ora-ora.)

19:1 Ipaha de gënanga o Pilatus wowohama dé wähuloko o nyawa iwi gohara o Yesus. **2** O tentaraka yodiai o makota moi ogota majaga-jaga de mahohihikaka, daha iwihi tamunuku o Yesus ai häeke malokuoka. Iböto

de gënanga önanga iwihi noa Toünanga aijuba magoguhurungu, **3** daha iwigogilio yoböa Unangika dé yotemo, "Nowango o Yahudioka manyawa manga koano!" Aha ino iwipoka Unanga. **4** Iböto de gënanga o Pilatus wohupu wohigalioli dé wotemo o nyawa yowöe-wöeika gënanga, "Niwi lega! Ngohi tiao Unanga tihihupu nginika, hupaya ngini nihiöriki kamoiö de ngohi tamäkeua o howono Unangoka." **5** O Yesus wohupu de iwihi tamunuku o makota mahohihika de Ai juba magoguhurungu. O Pilatus watemo onangika, "Niwi lega o nyawa gënanga." **6** Maöraha o imam-imam manga häeke dé yogögöa-göana gënanga iwimäke o Yesus, önanga yopöaka, "Niwi salib Unanga! Niwi salib Unanga!" O Pilatus watemo onangika, "Niwi lë Unanga, dé niwisalib ngini mahirete, ngohi kamoiö de tamäkeua o howono Unangoka." **7** O Yahudioka manyawa gënanga yohaluhu, "Imoteke tongomi mia hukumu, Unanga kiani iwihukumu wohonenge hababu Unanga woma ngaku Ai diri ma Jou Madutu ai Ngohaka." **8** Maöraha o Pilatus woihene önanga yotemo hokogënanga, ünanga iholoi wohawanoli. **9** Unanga wohi galioli wowohama ai kadato magoronaika, de o Yesus iwiao iwihi ngohama, o Pilatus wileha Unangika, "Ngona ani ahali okiaino?" Mä o Yesus wohaluhua. **10** HÒ o Pilatus wotemoli, "Ngona noluku notemo dede ngohi? Nohiöriki, tongohi ahi kuaha toni hilapahi Ngona, dé tokuaha toni salib Ngona!" **11** O Yesus wohaluhu, "Nako ma Jou Madutu wonihidökua o kuaha gënanga ngonaika, ngona kautuö de koiwa anikuaha Ngohino. Karana gënanga o nyawa ihihi lolapahi Ngohi ngonaika, iholoi ilamoko manga baradoha ngaro de ngona ma." **12** Maöraha o Pilatus woihene gënanga, ünanga wohidailako mangale wihilapahi o Yesus. Mä o Yahudioka manyawa yopöa-pöaka, "Nako Tuanga nihilapahi Unanga, Tuanga ma Kaisarua ai dodiawo! O nyawa imangaku yokoano, ganga ma Kaisar aihaturü!" **13** Maöraha o Pilatus woihene o demo-demo gënanga, ünanga wiao o Yesus wihihupu daha wogogeruku o kuruhi mangi yatotailako o nyawa manga hali maromanga ma Nanao o Helewo. (De o Ibranioka manga demo maromanga Gabata.) **14** Oraha gënanga ngade yadono o takoro ngimoi de hinoto o wangeoka, mawange yadonuahi o Paskah ma Wange ma Amoko. O Pilatus watemo o

nyawaika gënanga, "Nënanga nia koano!" **15** Onanga imapöa-pöaka, "Niwi toma Unanga! Niwi toma Unanga! Niwi salib Unanga!" O Pilatus wäleha, "Kiani ngohi tisalib nia koano?" O imam-imam manga häeke yohaluhu, "Duga-duga ma Kaisar woma tēngo-tēngo tongomi mia koano!" **16** De o Pilatus wihilapahi o Yesus onangika la iwi salib. Onanga iwilë o Yesus daha yoiki iwiao Unanga. **17** O Yesus wohupu de wamoku mahirete Ai salib o ngi ika maromanga "O häeke ma Kabelanga ma Ngî." (De o Ibranioka mademo ihiromanga Golgota.) **18** Dokengoka Unanga iwisalib. Yahikiniki de Unanga nagaö yahinoto o nyawa mahomoa yasalib; womatēngō Ai higiloka, womatēngō Ai nirakoka dé o Yesus mahidodogoronaka. **19** O Yesus aisalib magotaika, o Pilatus wahuloko yatulihi de madulihi hokonënanga: "Yesus Nazaretino, o Yahudioka manyawa manga Koano". **20** O Yahudioka manyawa manga ngöe yabasa o dulihi gënanga hababu o ngi o Yesus iwisosalib gënanga ikurutikaua de o kota. O dulihi gënanga de o Ibranioka, o Latinoka dé o Yunanioka mangademo. **21** O imam-imam manga häeke yotemo o Pilatusika, "Uha natulihi 'O Yahudioka manyawa manga Koano', mä natulihi, 'O nyawa nënanga wotemo, Ngohi o Yahudioka manyawa manga Koano.' " **22** Mä o Pilatus wohaluhu, "Ngohi tatulihi iböto, tatapu itulihoka." **23** O tentara-tentara gënanga iwisalib iböto o Yesus, önanga yalë Ai pakeanga. Pakeanga gënanga yaregu iata: moi-moi yamäke o hidoku moi. Onanga yalë o Ai juba. Ai juba gënanga koiwa maguguriti -- kaimahi paronuku daku de yauku hiädono daukuku. **24** O tentara-tentara gënanga imaketemo moide moika, "Uha ngone hatobi-tobiki o juba nënanga. Niaino ngone hodiai o undi la o nagona yakunu yadäene." O hali gënanga idadi hupaya iganapu okia i tulih Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka, enagënanga, "Onanga imahikodoku Ahi pakeanga, dé yodiai o undi mangale ahijuba." Dé i goungu o tentara-tentara gënanga yadiai hokogënanga. **25** O Yesus aisalib madatekoka imaokoino o Yesus ngoi ayo, de ngomi riadodoto o ngoheka, o ngo Maria o Keliopas ngoihekata, dé o ngo Maria Magdalena. **26** Maöraha o Yesus womimäke ngoi ayo de wininiki wiho hininga imaokoino genangoka, Unanga wotemo ngoi ayoika, "Ayo, gënanga aningohaka Ayo." **27** Dahaino o Yesus wotemo wininikika gënanga,

"Gënanga ngoni ayo." Oraha de gënanga wininiki gënanga womiao o Yesus ngoi ayo mogogere aitaauoka. **28** Oraha nënanga o Yesus wohiöriki mata-mata itiaioka, dé hupaya okia itulih Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka yakunu idadi, Unanga wotemo, "Ngohi ahikiriti madudungu." **29** Genangoka naga o udo-udomo moi ioma-omanga de o angguru ma akere masuka-suka. O bunga karang o gahumu moi yatonouku o angguru ma akeruku gënanga, dé ihi topokika de ogota majaga o hisop, daha yatubo hiädono o Yesus aiuru makaile. **30** O Yesus wahihahi o angguru ma akere gënanga daha wotemo, "I tiai oka!" Daha Unanga Ai häeke waponu de wohonengoka. **31** O Yahudioka manyawa yokokuaha yoluku o nyawa manga mayeti yasosaliboka gënanga hokogënanga inuneuku o salib magotaka o Yahudioka manga Puji mawangeoka, okiali nënanga mamoi o Yahudioka manga Puji mawange gënanga, o Wange ma Amoko yododingakoka. Hababu mawange o Yesus iwiscalib iotaka o Yahudioka manga Puji mawangeoka gënanga, o Yahudioka manyawa yogahoko o Pilatusika mangale yatobiki manga lou o nyawa yasosalibika dé ihiguti manga mayeti gënanga o salib magotaka. **32** O tentara-tentara gënanga yoiki dé yatobiki yododihira manga lou yahinoto o nyawa yasosalib de o Yesus. **33** Maöraha önanga yadono o Yesusika, önanga iwimäke Unanga wohonengoka. HÒ onanga yatobikua Ai lou. **34** Máaimahehoika o Yesus ihitopoko de o tuba, womatëng o tentaraka gënanga; dé madataitoka ihupu o awunu dé o akere. **35** O nyawa wamäke mahirete okia idadi gënanga, ünanga wohingahu o hali gënanga, hupaya nginiö ningaku. Dé aihakihi gënanga itiai, dé unanga wohiöriki gënanga itiai. **36** O hali gënanga idadi hupaya iganapu okia itulih Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka, enagënanga "Ai kobongo kamoiö ma aha koyatobikua". **37** Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronakaö itulih, "Onanga aha Unanga iwipülon önanga iwi topo-topokoka". **38** Ipaha de gënanga o Yusuf o Arimateaino wogahoko wihigumala o Pilatus la mangale walë o Yesus aimayeti. (O Yusuf nagala winöniniki o Yesus mä kawomangiu-ngiunu, hababu ünanga wamodongo o Yahudioka yokokuahaika.) O Pilatus wihigumala ünanga, hÒ unanga woiki walë o Yesus Ai mayeti. **39** O Nikodemus, mahira woböa-böa o Yesusika maöraha o hutu-hutu, unangö

woiki de o Yusuf. O Nikodemus woao o mur dé o gaharu -- mata-mata done ho o kilo moruange mangöe. **40** O nyawa yahinoto gënanga yalë o Yesus Ai mayeti daha yahawo de o ngöere magare-garehe mahohailoa de o minya mabou-bounu gënanga imoteke manga adati o Yahudioka manyawa yolungunu. **41** O ngi o Yesus iwi salib naga o dumule moi. O dumule magoronaka gënanga naga o lungunu moi mahungi, komaiwahi yahilungunu o nyawa. **42** Hababu o lungunu gënanga i tigino, dé o Yahudioka manga Puji mawange ngade imuläenge, önanga iwi lungunu o Yesus dokengoka.

20:1 O Minggu mawange o ngoru-ngoruminohi, maöraha kai hohü hutuohi, o ngo Maria Magdalena moiki o lungunika. Münanga mamäke o helewo madadamunu yorehenoka o lungunu mapidahoka gënanga. **2** Münanga momapopäta milingiri o Simon Petrus dé winöniniki wihoihininga o Yesus, dé motemo onangika, "Ma Jou iwileöka o lungunoka, dé ngohi tohiorikua okiaka Unanga iwikelenga." **3** Daha o Petrus dé winöniniki mahomoa gënanga yoiki o lungunika. **4** Yahinoto imapopäta, mä winöniniki mahomoa gënanga iholoi wotaiti de o Petrus, dé unanga womahiädono iholoi wohira o lungunika. **5** Unanga wohihahere o lungunu magoronaika dé wamäke o ngöere magare-garehe ikelengauku genangoka, mä unanga wowohamua. **6** O Simon Petrus wihidoduruino ai poretino, daha gila-gila wowohama o lungunu gënanga magoronaika. Unanga wamäke o ngöere magare-garehe ikelengauku genangoka, **7** mä o ngöere ihiliko-liko o Yesus Ai häekino koiwa madatekoka mailuluino imatingakika. **8** Ahaino winöniniki iholoi wohira womahiädono o lungunika, unangö wowohama. Unanga wamäke dé wongaku. (**9** Hiädono öraha gënanga önanga imangaratiuahi okia i tulih Ma Jou Ai Demo ma Buku magoronaka Unanga kiani womomiki o honengino.) **10** Ipaha de gënanga iwinöniniki o Yesus gënanga yolio. **11** O ngo Maria Magdalena momaokoino o lungunu mahimangoka de moari. Moari magogiriaka, münanga monihahere o lungunu magoronaika, **12** dahan mamäke o malaekat yahinoto manga pakeanga magare-garehe. Onanga yogogeruku o ngi o Yesus Ai mayeti marioka, moi Ai häekiha idaduoka dé mahomoa Ai

louoko idaduoka. **13** O malaekat-malaekat gënanga imileha, "Ayo, yadodoa noari!" O ngo Maria mohaluhu, "Tongohi ahi Jou iwilëoka, dé ngohi tohi orikua Unanga kiaka iwikelenga." **14** Motemo iböto hokogënanga, münanga moma lega ami poretoko dé mimäke o Yesus womaokoino genangoka. Mä munanga mihiorkua gënanga o Yesus. **15** O Yesus womi leha munangika, "Ayo, yadodoa noari? Ayo nä lingiri o nagona?" O ngo Maria matobote gënanga madumule madutu, hÒ munanga motemo, "Bapa, nako Bapa nitagalioka Unanga nenangoka, tanu nohihingahu ngohino okiaka Bapa nikelenga Unanga, hupaya ngohi takunu tilë?" **16** O Yesus womitemo munangika, "Maria!" O ngo Maria moma lega o Yesusika daha motemo de o Ibranioka manga demo, "Rabuni!" (Mamangarati "Guru".) **17** "Uha nohi sö Ngohi," o Yesus womitemo munangika, "hababu Ngohi todoauahi o Amaile. Mä noiki Ahi roriadodotika, dé nahi ngahu onangika örahanënanga Ngohi todoa Ahi Amaile dé Ani Amaile, Ahi Jou Madutuile dé ani Jou Madutu ile." **18** Ho ngo Maria moiki mohingahu iwinöninikika o Yesus münanga mimäkeoka ma Jou dé ma Jou wotemoka mata-mata gënanga munangika. **19** Ma Minggu mawange genangoli dika, maöraha yohuntuoka, iwinöniniki o Yesus imatoomu o tau moika de manga ngora-ngorana yakusioka, hababu önanga yämmodongo o Yahudioka yokokuahaika. Itodokanino o Yesus woböa dé womaokoino manga hidogoronaka önanga dé watemo, "Nia tabea de o dame dede ngini." **20** Wotemo iböto hokogënanga, Unanga wahimatoko onangika Ai giama dé Ai meheho. Maöraha iwimäke ma Jou, önanga duru yomörenne. **21** Gila-gila o Yesus watemo onangika wohi galioli, "Nia tabea de o dame dede ngini. Hokä o Ama wohi huloko Ngohi, hoko genangoli Ngohi tinihuloko ngini." **22** Gila-gila Unanga wahiwuwu Ai womaha onangika dé wotemo, "Niatarima ma Jou Madutu ai Womaha. **23** Nako ngini niahiapongo o nyawa moi manga baradoha, ma Jou Madutuö winihiapongo. Nako ngini niahiapongua o nyawa moi manga baradoha, ma Jou Madutuö winihiapongua." **24** O Tomas, womatëng o Yesus iwinöniniki yangimoj de yahinoto manga hidogoronaka, (iwi hetongo o "Hago") kodede unangua de aidodiawo mahomoa maöraha o Yesus woböa. **25** Iwinöniniki o Yesus mahomoa iwitemo o Tomasika,

"Ngomi miwi mäkeoka ma Jou!" Mä o Tomas wohaluhu, "Nako ngohi tamäkeuahi o paku mario Ai giamoka, ngohi togelengauahi ahi hagarara Ai nabo o paku marioika gënanga, dé togelengauahi tongohi ahigama Ai mehehoika, ngohi tolukohi tongaku." **26** O Minggu moi yaino, iwinöniniki o Yesus nagali o ngioka gënanga, dé o Tomasö woböaino. O ngorana mata-mata ikusioka. Mä o Yesus woböa dé womaokoino manga hidogoronaka, daha wotemo, "Nia tabea de o dame dede ngini." **27** Dahaino o Yesus witemo, o Tomasika, "Nakelenga anihagarara nenangoka, dé nolega Tongohi Ahi giama. Nohidöaka anigama dé nakelenga Ahi mehehoika. Uha nodododatohi, mä nongaku!" **28** O Tomas wotemo o Yesusika, "Ahi Jou, dé ahi Jou Madutu!" **29** O Yesus witemo unangika, "Ngona nongaku hababu nohi mäkeoka Ngohi igoungua? Youtumoka o nyawa yongaku ngaro ihmäkeua Ngohi!" **30** Duru kohangöeohi ihéra-héranga mahomoa wodiai o Yesus iwinöniniki manga himangoka, mä itulihua buku nënanga magoronaka. **31** Mä mata-mata nënanga itulihii, hupaya ngini ningaku o Yesus ganga ma Koano Wohi hohalamati, ma Jou Madutu ai Ngohaka, dé karana iwi ngaku Unangika, ngini niamäke o ngango.

21:1 Ipaha gënanga o Yesus womahimatoko Ai diri wohipalioli o Tiberias ma Taagaka iwinöninikika. Hoko nënanga idadi: **2** O wange moiuku, o Simon Petrus, o Tomas iwiahoko o Hago, o Natanel o Kanaino o Galilea matonakoka, o Zebedeus aingoha-ngohaka, dé yahinoto iwinöniniki o Yesus mahomoa ima toomuino. **3** Watemo o Simon Petrus mahomoaika, "Ngohi tomau toiki totagoko o nawoko." "Ngomi miniki," önanga yotemo unangika. De önanga yoharene o ngotiroko de ima jobo. Mä hutu moi yahaiwatikuku gënanga önanga okia-kiaua yadäene. **4** Maöraha o wange muläenge ipotoka, o Yesus womaokoino o dowongioka, mä onanga iwihirokua o Yesus gënanga. **5** O Yesus watemo onangika, "Ngoha-ngohaka, naga de nianawokoka?" "Koiwa," önanga yohaluhu. **6** O Yesus watemo onangika, "Niodotumo niahoma niangotiri manirakuku, aha ngini niamäke o nawoko." Daha o homa gënanga önanga yodotumo, mä yakunua yatauropi hababu hoko gënanga mangöe o nawoko o homa

magoronaka. **7** Winöniniki o Yesus wihohininga witemo o Petrusika, "Gënanga ma Jou!" Maöraha o Simon Petrus woihene gënanga ma Jou, ünanga womahinoa aibaju (hababu ünanga woma bajua) daha womangumo o akereuku. **8** Iwinöniniki mahomoa yongotiri iwiniki o dudungiha, de yatauru manga homa iomanga de o nawoko. Onanga yokurutikaua de o dudungu, done hometere o ratuhu moi dika. **9** Maöraha önanga o ngotiroka de youti, önanga yamäke naga o uku mangaboho de dokengoka o nawoko iharongika dé o roti. **10** O Yesus watemo onangika, "Abeika niaoino o nawoko o ngai muruo naga daha nia tago-tagokino." **11** O Simon Petrus kawoharene o ngotiroko, daha yaliliara mangahoma o dudungiha. O homa gënanga iomanga de o nawoko ma ago-agomo; mata-mata naga o ngai o ratuhu moi de moritoa de hange. De ngaro hoko gënanga mangöe, manga homa ikakihua. **12** O Yesus wätemo onangika, "Niaino niolomo." Ka o nyawa moiö de koiwa iwinöniniki yobaraniuia iwileha, "Bapa o nagona?" Hababu önanga ihiöriki Unanga ma Jou. **13** Ahao o Yesus woma hitigi onangika, walë o roti gënanga, dé wahidöaka onangika. Unanga wadiai hoko genangoli de o nawoko gënanga. **14** Nenangala hara mahangeoka o Yesus womahimatoko Ai diri iwinöninikika ipahaino Unanga iwihi wango o honengino. **15** Iböto önanga yolomo, o Yesus witemo o Simon Petrusika, "Simon, o Yona aingohaka, boteka ngonahi iholoi nohi hininga Ngohi ngaro de önanga nänanga ihi hininga Ngohi?" "Itiai, Jou," o Petrus wohaluhu, "Jou nohihiöriki Ngohi toni hininga Jou." O Yesus wotemo unangika, "Napaliara Ahi duba mangoha-ngohaka." **16** Mahinotoka o Yesus wileha unangika, "Simon, o Yona aingohaka, boteka ngona nohi hininga Ngohi?" "Itiai, Jou," o Petrus wohaluhu, "Jou nohihiöriki ngohi toni hininga Jou." O Yesus witemo unangika, "Napaliara Tongohi ahi duba-duba." **17** Ma hangeoka o Yesus wileha unangika, "Simon o Yona ai ngohaka, boteka ngona nohi hininga Ngohi?" O Petrus aihininga ihuha hababu o Yesus wileha hi ädono hara mahange. De o Petrus wohaluhokali, "Jou, Jou nohiöriki hagala mata-mata. Jou nohihiöriki ngohi toni hiningi Jou!" Daha o Yesus witemo unangika, "Napaliara Ahi duba-duba. **18** Igoungu itiai ahi demo nänanga: Maöraha ngona nomagökahi, ngona mahirete noma bulu anigoronaino, dé

noiki okiaika dika ngona animau. Mä nako ngona aha initimonoka ngona nohi töakika anigama, dé o nyawa mahomoa iniliko ngona dé iniao ngona okiaika ngona noluku noiki." **19** (De o demo gënanga o Yesus wohimatoko sarakia o Petrus aha wohonenge mangale wihimulia ma Jou Madutu.) I böto de gënanga o Yesus witemo o Petrusika, "Nohi nïki Ngohi!" **20** Maöraha o Petrus womaiduli, ünanga wimäke aiporetoka winöniniki wihohininga o Yesus. (Unanga wogogere imadatekuku de o Yesus maöraha yolomo dé wileha Unangika, "Jou, o nagona aha i ni hininga dorou?") **21** Wimäke ünanga, o Petrus wileha o Yesusika, "Jou, sarakia de ünanga nënanga?" **22** O Yesus wohaluhu, "Demo ma ade Ngohi tomau ünanga wogogogere wowango hiädono Ngohi toböa, gënanga tongonaua ani datoro. Mä ngona, nohi nïki Ngohi!" **23** Yodogerewoto o abari nënanga iwinöniniki o Yesus manga boluoka, winöniniki gënanga aha wohonengua. Enahioko o Yesus wotemoua winöniniki gënanga aha wohonengua, duga-duga: "Demo maade Ngohi tomau ünanga wogogogere wowango hiädono Ngohi toböa, gënanga tongonaua ani datoro." **24** Unanga wohidöaka o hakihi mangale idodadadi-idodadadi gënanga. Unangö mawatulihoka. Dé ngone hohtiöriki okia wohi demoka gënanga itiai. **25** Ma ngöeohi o hali mahomoa wadiai o Yesus. Demo maade mata-mata gënanga hatulihihatengo-tengo, ngohi tamäo o dunia nënanga yodimoaka honoa buku mata-mata aha yato tuli-tulihih gënanga.